

UNGARIA

Magyar-román Szemle

SZERKESZTŐ — REDACTOR :

MOLDOVÁN GERGELY.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ANUL IV. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁR,

NY. GOMBOS FERENCZ „LYCEUM“-KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1895.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

106401

CUPRINSUL UNGARIEI.

ANUL IV.

	Pagina		Pagina
· Serisori deschise către V. A. Urechea președintele ligii culturale de <i>Grig. Moldován</i> 1. 41. 73. 161. 185. 212. 234. 259.		gurească (Trad. după orig. de Stefania Dörfler măriată Wlilocki) de <i>V. Rebrean</i> 157. 178. 200. 222.	
Istoria Ardealului și a lui Michaiu vodă (viteazul) de <i>Andrei Verness</i> 6.		Date medicale din epoca Arpadienilor de <i>Maurițiu Wertner</i> . . . 167. 197.	
Suplimente la etnografia Asiei și a Europei ostice din secolul al IX-lea și al X-lea de contele <i>Géza Kuun</i> 7. 47. 82.		Colinde, culese de <i>Köváry</i> 181.	
Din trecutul slavilor de <i>O. Asbóth</i> 13.		Poesii populare 183.	
Cuvintele române împrumutate de limba maghiară de <i>Dr. Josif Szinnyei</i> (Trad. J. C. Pap.) 19. 53. 144. 174. 191.		· In chestiunea „heimatlosatului“ și a „dublei „naționalități“ de <i>Aurelin Turcu</i> 194.	
Higiena copilului de <i>Vasile Rebrean</i> 22. 66.		Din poeziile lui <i>Mihaiu Vörösmarty</i> 205. ✓	
Cele două răchii dela Aiud. Novela de <i>Maurițiu Jókai</i> (Trad. J. C. Pap) 26.		Proverbe Maghiare (Magyar közmondások) de <i>Adalbert Pituc</i> 204. 312.	
Ultimul raport de <i>Josif Hamvas</i> 35.		Alexandru Petőfi de <i>Adalbert Pituc</i> 206. ✓	
Doine populare de <i>Vas. Budurlean</i> 38.		Chestia evreească la noi și românii din Ungaria de <i>J. Nadejde</i> . . . 207.	
Cum va fi Ungaria? de <i>De Gerando Antonia</i> (Trad. de V. Rebrean). 59. 98.		„Totul pentru națiune!“ de <i>Gri-goriu Moldovan</i> 210.	
Poesii populare culese de <i>J. Pop.</i> 71.		O privire scurtă asupra istoriei maghiare de <i>J. C. Pap.</i> 216. 240. 298. 315. 330. ✓	
„Oare sēcui sunt moții?“ de <i>Grig. Moldovan</i> 89. 138. 170.		Străinii și obligativitatea serviciului militar în România de <i>Aureliu Turcu</i> 217. 237.	
Descântece 103.		Cum să te numese? . . . de <i>A. Petőfi</i> (Trad. Adalbert Pituc) . . . 225. ✓	
Scopul Revistei noastre 138.		Ce am face noi cu banii ligii? de <i>Jon B. Dumitru</i> 228.	
Venirea maghiarilor (Cielorama lui Árpád Feszty) de <i>J. C. Pop.</i> 141.		Protopopul și învățătorii de <i>Patriotul</i> 229.	
Amicul nevestei. Novela de <i>Francisc Herczegh</i> (Trad. J. C. Pop.) . . . 147.		Sărăcie cu ciucuri de <i>Crix Crix</i> 231. 286.	
Poesii de <i>Josif Bajza</i> (Tr. J. Pop.) 151.		Moroiiul. Novela de <i>Maurițiu Jókai</i> (Trad. de J. Carp.) 241. 274.	
Legende geografice de <i>Șt. Hamusz</i> 152.		Cel ce se luptă cu elementele de <i>Béla Lukács</i> (Trad. de Gr. Al-mășan) 244.	
Copilul în credința populară un-			

	Pagina		Pagina
§ Statua restornată de <i>Alexandru Petöfi</i> (Trad. Adalbert Pituc)	248.	Diplomata. Novelă de C. <i>Mikszáth</i> (Trad. de J. C. Pap)	300. 320.
Sfârșitul carnavalului de <i>G. Rain</i>	250.	§ Dumnezeul Ungurilor de <i>Alexandru Petöfi</i> (Trad. Adalbert Pituc)	304.
Ciumulituri de <i>Adalb. Pituc</i>	252.	Batrochomyomachia lui Homerus de <i>Koncz Józsi</i>	304 323. 337.
Degenerații de <i>Florea Bozgan</i>	252. 279.	Memorandiștii agrariați de <i>Grig. Moldovan</i>	309.
Liga ca stêlp de bajocură de <i>Grig. Moldovan</i>	257.	Arad története (Istoria Aradului) de <i>Red.</i>	310.
Pot străinii dobândi imobile rurale prin succesiune în România? (O chestiune de drept civil internațional) de <i>Aureliu Turcu</i>	265. 295. 316.	Ce ne doare? de <i>Grig Moldovan</i>	313.
Unde s'a născut limba română? de <i>G. Alexi</i>	270.	Din poezii ungurești. Regele <i>Mathia</i> (Legendă populară de <i>Czuczor Gergely</i>) Trad. <i>Jon Moldovan</i>	329.
Visul lui <i>Kossuth</i> de <i>Ludovic Pósa</i> (Trad. Adalbert Pituc)	278.	Fântânele miraculoase din patria noastră de <i>Ștefan Hanusz</i>	331.
E. M. K. E. de <i>Gr. Moldovan</i>	284.	Unghia în credința populară (După originalul de <i>Hermann Antal</i>) de <i>V. Petran</i>	333.
Foi și scrieri oprite	288.	Esposiția milenară de <i>D. Abrudan</i>	339.
Archiducele <i>Ladislau</i> de (—)	289.	Mileniul Ungariei de (—)	341.
Răsunetul timpurilor de <i>Dr. G. Alexi</i>	291.	Bibliografie :	160. 184 208. 288.
Istoria vie (Planul lui <i>Pavel Vágó</i> pentru esposiția milenară)	299	Posta redacției	160. 208. 288.

MAGYAR-ROMÁN SZEMLE TARTALMA.

I. ÉVFOLYAM.

	Lap		Lap
Báró Bánffy Dezső <i>Moldován Gergelytől</i>	1.	kájának jelenlegi helyzete <i>Robin Derescutól</i>	46.
A román nép eredete <i>Moldován Gergelytől</i>	3. 35. 57.	A vallás unió történetéhez <i>Dr Márki Sándortól</i>	58. 89.
A románok uniólása Rómával X. X.	5.	Magyar szavak a román nyelvben <i>Moldován Gergelytől</i> . 153. 194. 64. 79. 95.	
A román állam intézményeiből	9.	A preszkura, írta <i>Balambér</i>	69.
Népszokások <i>Moldován Gergelytől</i>	13.	A Brankován monasztéria <i>Moldován Gergelytől</i>	71.
X <i>Alexandri, Dengi Jánostól</i>	17. 40.	Dalok (Vulkan Jozseftól) ford. <i>Márki Sándor</i>	76.
X <i>Alexandriból</i> : Ének a világról ford. <i>Dengi János</i>	19.	Szent András éjjele, költemény ford. <i>Dr. Alexi György</i>	77.
Jó éjt, elbeszélés írta <i>Duliu Zamfirescu</i>	19. 53. 73.	Hunfalvy: az oláhok története, ismertetés <i>Moldován Gergelytől</i>	78.
Varázsköltészet	29.	Varga Katalin elfogatása <i>M. G.</i>	81.
A Rákóczy induló Jassiban <i>Moldován G.-től</i>	21.	A román nép hitvilágából írta <i>Moldován Gergely</i>	84. 106. 127. 149.
Varga Katatalin, a havasok urnője (Egy kis visszaemlékezés) <i>Moldován G.-től</i>	23.	Román találós mesék	87. 133. 168.
A román liga alapszabályai	27.	Román közmondások	87. 132. 159.
A román pénztézetek	28.	A mircsesti leány (Román népdal) ford. <i>Moldován Gergely</i>	87.
Legendák	30.	„Dă cu Bánffy“ <i>Moldován Gergelytől</i>	88.
Az új kormány teendői a nemzetiségi ügyben <i>Moldován Gergelytől</i>	33.	Classicus elemek a román népköltészetében írta <i>Putnok Miklós</i>	103. 121. 155.
Román szók a magyarban <i>Moldován Gergelytől</i> . 194. 124. 153. 34. 63. 95		A élősdiék (Dela Vranceától) ford. <i>Alexi György</i> 109. 135. 154. 183. 198. 214.	
A jobbágyak Romániában <i>Moldován Gergelytől</i>	37.	Egy jeles román kritikus, <i>Lukács Györgytől</i>	113.
<i>Alexandriból</i> : Erdő bájos vadvirága Románecz, Mehádia ford. <i>Dengi János</i>	43.	Az Avas és avasi népszokások <i>Marosán Viktor</i>	119. 124. 160.
Sinkai Sinkay György élete és munkái <i>Moldován Gergelytől</i> 44. 65. 98		Irodalmi Szemle: Egy hamisítvány (—)	119.
A romániai népesedés statisztika		Toma (román népdal) ford. <i>Moldován Gergely</i>	133.

	Lap		Lap
A cigány és a juh, románbó <i>Koós Ferencz</i>	134.	A mőczokról, <i>Moldován Gergelytől</i>	178. 188. 202.
Dinka L. Buleandra Vlăhuțatól ford. <i>Koós Ferencz</i>	142.	Román népdalok ford. <i>Dengi János</i>	201.
Magyar közmondások közli <i>Pituc Albert</i>	143. 167.	A csillagok, dal Alexandritól ford. <i>Széchy Károly</i>	201.
A szomszéd, Vlăhuțatól ford. <i>Koós Ferencz</i>	158.	Szárnyasok a román babonában írta <i>Moldován Gergely</i>	207.
Román népdalok, ford. <i>Moldován Gergely</i>	166. 195.	Szabadságharcunk és a Daco-Román törekvések Dr. Benedektől írta <i>Bihari</i>	212.
Alexandri Vazul a magyarokról írta <i>Putnoky Miklós</i>	169. 185.	Vegyések	31.
Szabadságharcunk és a Daco-román törekvések írta Jancsó Benedek, ismerteti <i>Moldován Gergely</i>	172.	Könyvészet	32 56. 88. 120.
		Szerkesztői üzenetek	32. 56. 88. 120.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

UNGARIA

REVISTĂ SOCIALĂ-ȘTIINȚIFICĂ-LITERARĂ.

Apare

(ajară de Iuliu, August)
odată pe lună.

REDACTOR :

GRIGORIU MOLDOVAN.

Abonament :

Pe an 6 fl. (14 franci.)
Pe 1/2 de an 3 fl. (7 fr.)

SCRISORI DESCHISE

CĂTRĂ V. A. URECHEA, PREȘEDINTELE LIGEI CULTURALE.

I.

Domnul meu!

Eu nu mă leagăn cu ilușiuni. Prea bine știu că aceste șire nu te vor conduce pre altă cărare nice pre dta președintele nici pre cei doauă sute de mii membrii ai Ligei, soții dtale. Nice nu mă gândesc la aceea. Înaintea dummiei voastre părere contrară nu esistă, ucideti critica serioasă cu ciomagul; dvoastră suferiți de un «moral insanity» care tîmpește total simțurile în fața privirilor morale. Apoi a sta de vorbă cu astfel de oameni, e lucru și osteneală de geaba. O fac însă, cu toate că mă costă mare chin.

Te întreb domnul meu, iubirea de patriă păcat e sau datorință? Căci acest pământ unguresc e patria noastră a românilor și până când acest pământ rămâne ca patria noastră, trebue să cinstim legile aceluia rîspingînd ori ce amestec străin care ne-ar împedeca pre noi în aceasta iubire și în îndeplinirea sântelor datorințe de cetățeni. Ie

acela chiar și din partea fraților noștri. Dta, dinpreună cu consoții dtale trăiți în aceea ideie, că noi românii am fi dători a primi ajutorul prestat de dvoastră și Europa contra așazămintele actuale ale statului maghiar; dacă așa stă treaba, atunci noi am perdut terenul de sub picioare, ear dvoastră în lupta ce ați început v'ați lepădat moralul și omenia.

'Ți dătoresc câteva șire domnule.

Dta și Liga în a cărei frunte stați, presa privată și semioficioasă a României, ați pornit în Europa o goană pătimașă contra națiunei maghiare și încă după asertiunea dvoastre în interesul nostru, al românilor apăsați de maghiari. În aceasta afacere 'mi îndrept șirele cătră dta.

Ce se ține de mine, conform datorinței mele patriotice, eu rîsping în modul cel mai hotărît ajutorul dvoastre și amestecul Europei în afacerile noastre înterne, dorind a vindeca năceasul -- de cumva acela esistă -- fără de ajutorul dvoastre

și al Europei. Afară de aceasta dătorință sântă, mai este încă ceva ce ne silește a nu ne încrede în dta și a vă lipsi de simpatiile noastre în interesul bine înțeles al românismului. Eacă ce.

Sum omul seclului, ființă cugețătoare, observ, mă gândesc și 'mi fac judecată. Mă bucur de dreptul și libertatea cea mai frumoasă a omenimei, pentru a cărei asigurare și-au vărsat sângele milioane. Dvostă încă nu ați recunoscut această libertate. Eu nu cunosc pre pământ sfinți; ideilor le pretind basă onestă; orbis nu cred nimenui, nice chiar celor ce stau în fruntea Ligei culturale române. Ba chiar din contră, cu cât se crede cineva mai mare, cu cât și aroagă șieși mai mare înfalibilitate, eu cu atât mai multă perfecțiune aștept de la acela, cu atât mai strict îi critizez cuvintele, faptele aceluia. Dacă aflu că e mare, nu-i voi clăti laurii de pre frunte ci și eu voi intra în șirul acelor cari 'l vor premări. Mai întâi însă 'l privesc și 'l pipăesc, ca să nu mă poată înșela.

Aceste șire, acelei împrejurări ai să le mulțamești, că stai în fruntea ligei culturale românești, va să zică sus și că ai devenit în Europa, prin deasa îmbulzire și apucături, o autoritate așa de posnită încât marele Napoleon față de dta e un adevărat liliputi, ceea ce pentru Europa nu e prea măgulitor. Altcum Europa nu odată s'a gândit din cot.

Dta însă, nice nu ești ceva om mare. Ești în tocmai ca picurul de apă care e în vârful unei pîlnie suflată de orcanul mării, care ce e

drept stă sus, dar după ce a trecut viforul, earăși dispăre în marea netedă. Ești un om așa de rënd, mediocru ca mine. Român și moldovan ca mine; profesor la universitate și scriitor ca mine; de sub mâna dtale încă nu au eșit români mai altcum decât sub a mea.

Și totuși e colosală deosebire între noi doi. Dta viță de boeriu, eu, viță de țeran. Aici e crucea drumului, de aici pornim fie care în altă parte ca să nu ne mai putem întelni până-i lumea. Strămoșii mei, pre cari nu i-am cunoscut, se frigeau în brazda strămoșilor dtale, cum se frige slănina la para focului. Strămoșii dtale porecleau pre strămoșii mei de: «rumân», «rob»; strămoșii mei porecleau pre ai dtale de: omide cari au ros tot ce a fost verde așa că strămoșii mei se nutreau cu fărină de lemn și de coceni. Dar strămoșii mei și pre lângă acest nutremânt miserabil au păstrat pre seama boerilor naționalitatea română, limba și datinele pre cari dvoastră atunci le disprețueați ear azi vă făliți mult cu ele; — dvoastră însă trăind totdea-una bine le-ați vëndut pre toate acele grecilor și slavilor pentru care faptă noi pre dvoastră nu vă putem nici de cât lăuda.

Poți vedea deci domnul meu, că în urma suferințelor strămoșilor mei în decursul veacurilor a rămas ceva în mine, ce în dta nu se află, iubirea eternă față de poporul din care me am născut. Eu pricep și înțeleg cântecul ce resună 'n brazdă, căci la auzul aceluia fără voie mi se iscă durerea în inimă, pricep suspinul auzit la care dta rămăi cu

totul rece. Dta privești poporul de o nimică veșuitoare, de un pedestal pre care trebuie să te urci ca să fii mai înalt; mie mi-ar plăcea însă a te arunca de acolo ca să fii om de rând ca mine ca să te nimiciești și să nu mai cauzezi periclu asupra poporului carele a suferit mult, prin jocul dtale ușuratic și sburdalnic. Eu ca stăpênul al unei averi adunată cu mare necas, aș lucra cu înțelepțiune, serios și cu moderățiune ca să 'mi asigur și sporesc averea pre seama nepoților, dta ca eredele prădător împrăștii în mod ușuratec averea erezită așezând'o în jocuri hazarde, ca să poți face din noi mâni alaltă ear calici. Aceasta e cauza carea mă șilește a nu urma aceeaș cale cu dta.

Poți vedea domnul meu, că am dreptul a vorbi și că fie-care român care 'și iubește poporul și îi teme viitorul aceluia, are dreptul de a păși contra reprezentantului, președintelui unei politice amăgitoare. Dacă dtale ca profesor de universitate, 'ti-e permis a sta în fruntea Ligei politizătoare, mie 'mi-e permis a 'ți critisa faptele și pre dta, ba 'mi-e chiar datorința, căci dtale 'ți-e ușor a te juca dar poporul e sêrac; dta arunci cu ambe mânele banii națiunei, poporul dtale e cerșitor; dta ca boeriu mâni-alaltă prea ușor te poți face rus seau grec, dar poporul trebuie să rămână tot-de-a-una român.

Din asta causă, căile noastre nu se pot întâlni nici când. Nu se pot întâlni căci mie mi-ar plăcea a crea o politică onorifică în interesul poporului român mult chinuit, dvoastră însă predicați sus și tare

că în politică onoarea și omenia nu are loc; pentru națiunea toate sunt permise: minciuna, calumniarea, falsificarea datelor eclatante în Istoriă, demințirea faptelor recunoscute și a nu recunoaște nemica ce în partea inimică e vîrtute. Eu ca profesor doresc ca tinerimea națiunei să învețe; dta folosești tineretul la aventurii politice; eu descopăr viitorul statului român tînăr de șasêsprezece ani, 'l descopăr în cultură și pretind, ca națiunea în statul său propriu să-și concentreze toată puterea spre dezvoltarea culturai naționale, dta pornind după vorbele unor amăgitori din străinătate nemulțămîți slăbești nervii națiunei în servițiul acestora. Doresc ca poporul român să reeasă învingător asupra rivarilor săi — de cumva îi are — pre cale culturală cu lucru cinstit, dta voești a învinge cu limbuța, cu gura și calumniările. Pentru aceea dvoastră mă numiți re negat, eu însă vîtin de cei dintâi amăgitori politici cari umblați Europa crucis și curmeziș predicând salamă, acasă însă tractați pre concetățenii dvoastră cu mațê implute cu vînt.

Eu așa zic, că dvoastră în statul tînăr, aveți mult de lucru ear pentru banii dvoastră se află mii de locuri, dvoastră ziceți că pănăcând noi frații din străinătate vaețăm, pănă atunci gîndul și banul dvoastre e al nostru. Numai noi mereu o să ne vaețăm, ca să vî putem mulge în continuu. Eu predic pace, dvoastră resbel; eu lucru, dvoastră nebunii; eu iubire în toate direcțiunile, dvoastră ură; eu binecuvîntare, dvoastră blăstêm. Eu nu dau nemie pre originea latină dacă

nu avem cultură, avere; dvoastră, tot viitorul vi-l puneți pe cartea aceasta și nu lucrați nimic. Sămënța celui mai gustos măr va produce arbore sëlbatib, al nobilita numai prin oltuire noauă e posibil. După mine lucrul einstit, cultura nobilitează; dvoastră cercați nobilimea latină în toiurile politice, în prădarea fără folos a milioanei. Deosebirea între noi este deci uriașă, păretele despărțitor colosal.

Nu știu succediți-va dtale și conșoților dtale oare-când a'mi dovedi, sau din faptele, sau scrisorile decursul întregii mele vieți, gândirea mea că eu sum «renegat», eu însă 'ți dovedesc, că ideile ce mi-am alcătuit despre ținuta și politica dtale și a conșoților dtale, sunt adevărate. Acesta e scopul meu și de cumva moralul insanity nu v'a copleșit cu totul veți recunoaște și de cumva nu vi e ros cu totul simțul de dreptate, vă veți convinge, că calea pre care vagabundați în Europa, nu e calea onoarei; ideile ce predicați nu stau în nici o legătură cu onoarea internațională, cu logica, umanitatea, dreptul și liberalismul.

Încă una. Catargiu și guvernul său boeresc nu numai că te sprijinește atât pre dta cât și pre soții dtale, ba vă chiar îmbărbătează în vânătoarea europeană pornită contra maghiarilor. Aceasta e mare istețime dela el. Prin aceasta el a deschis calea în afară elementelor de disordine, ca astfel el să poată domni asupra dvoastră după placul său. Dvoastră până acum ați resturnat guverne, ați detronat principii, Catargiu însă trăește în pace. Eu-

ropa, până când în apus pune pre anarchiști sub ghilotină, până atunci în Liga — în răsărit — îi crește; până când francesul a decapitat pre latinul Casserio din cauză că a ucis pre vestitul președinte, până atunci mulți dintre franceși ajută anarchiștilor din Ligă să-și ascuță cuțitul ca să ucidă o națiune, carea de o mie de ani mai mare folos a adus civilizațiunei europene prin sabia și inima-i aprinsă de focul libertăței, decât Carnot națiunei sale. A ucide om e oprit, a nēsui spre uciderea unei națiuni e permis; a bombarda cafanele nu e iertat, a răsturna staturi întregi e permis. Aceasta e teoria cea noauă. Dar, dacă laud pre Catargiu pentru istețimea cu carea și-a deschis cale apei împutite din statul său cătră statele vecine, trebuie să acuz pre reprezentanția noastră esternă carea nu are păreche pre fața pământului în ce privește letargia, căci azi pre fața pământului singur o reprezentanția esternă suferă amestec în afacerile sale și aceea e a noastră.

Și e foarte curios că până când scrii opul despre literatura desfrânată, acum în propria-ți patriă te pui în fruntea aceleia sprijinind'o cu bani și material, până când făurești dramă despre Răpirea Bucovinei, acum nu mai vorbești despre aceea, ci te arunci asupra unei națiuni cu trecut mare a cărei vitejie dta singur ai recunoscut'o în opurile de mai de mult. Din cauza acestei superficialități și neconsecuință încă nu aș putea pluti în o naie cu dte.

Staturile sunt dătoare a-și susține pre cei sërăci la trup și suflet

Catargiu însă îi îndrumă în afară îi acață în grumazul altora; aceasta încă e o teorie nouă carea deși cu privire la el s'a arătat ca practică, din punctul de vedere a moralului comun totuși e de respins. Și în urma îndemnului lui Catargiu și a presei neînfrămate din patriă te-a rădicat vîntul puternic atât pre dta cât și pre cei 200 de mii din pulverea țerei. Așa credeți că dvoastră dirigați vîntul, dar sunteți numai nește fire de pulvere cari vă învertiți nebunește, fără a ști ca pentru ce. Domniilor voastre vă măgulește înălțimea carea ați ajuns'o în vînt. Sărmanilor! va fi vai de dvoastră când fiind capătul comediei sburătoare veți fi aruncați cât colo.

Bine știu eu, că o națiune tîneră întocmai ca copilul mic până când învață a umbla, își lovește capul din un părete în celalalt. O națiune tîneră poate face gură, se poate fâli, fiind plină de tansasii întocmai ca acel tîner, care scuturându-și pulverea din scoală crede că el e centrul pămîntului și că lumea se 'nverte pre lângă dînsul. Eu în aceasta încă nu vîd nice un pericol, deși cei inventatori și isteți de multe ori au abusat cu aceste închipuiri ale tînerilor și națiunilor tîner. Periclu'l 'l aflu eu acolo, că dta și sotii dtale în mijlocul fudu-

lici vă perdeți zomanțul moralității, că jucându-vă începeți a aprinde cu fitile casăle vecinilor, că vă perdeți ecuilibrul moral, simțul față de păcat și vîrtute; confundați liniile hotărîșe între lucrurile concesse și neconcesse; că în loc de lucru serios, vă obicinuiți cu o viață aventurioasă, cu un cuvînt în aceea că dvoastră vă începeți viața păcătuind, ceea ce poate aduce foloase lui Catargiu, domniei și scopurilor sale personale, dar națiunii nici odată. Periclu'l 'l aflu acolo, că dvoastră vă publicați drept apostoli din Orient ai civilizațiunii și vă nêsuiți a face cenușă rezultatele civilizațiunii în Apus cu tăciunile invidiei celei mai sêlbatece. În numele civilizațiunii publicați rêsbel civil, tradare de patrie, necredință, din care cauză în jurnalistica dvoastre deja se arată cele mai eclatante semne de delirium tremens, că deja e neapță de o muncă cinstită; ear dvoastră sunteți coplesiti de o anumită furiă, că nu sunteți în stare a vă gîndi și avea o judecată bună.

Domnul meu dta trêbue să simțesti că eu nu exagerez și că punctul meu de vedere e nerêsturnabil.

Grig. Moldovan.

ISTORIA ARDEALULUI ȘI A LUI MIHAIU VODĂ (VITEAZUL.)*

Sub titlul acesta a apărut în primele zile ale anului curent cartea renumitului profesor de istorie maghiar al universității din Cluj, lucrată pe baza documentelor arhivelor maghiare, vieneze, ardeleno, române și polone. Cartea de față este altfel o prelucrare amănunțită din nou a primei edițiuni apărută cu 12 ani înainte, pe când tinerul autor a studiat și colecțiunile referitoare din București făcând cunoștință cu oamenii de știință, ca Maniu, Sturdza, Cogalniceanu și alți.

Opul acesta bine primit de literatura maghiară apară acum într-o îmbrăcăminte de tot nouă, ca volumul al 58-lea a valoroasei «Bibliotecii istorice, ethnografice și geografice» a preotului maecen Francisc Szabó. Cartea ne interesează dar nu numai din cauza persoanei autorului, dar în primul rând, ca până acum cea mai mare biografie și istorie critică a lui Mihaiu Vodă și a timpului său.

Dăm în următoarele o mică recenziune a criticei d-lui Szádeczky, prin care dorim a atrage atențiunea cetitorilor, mai cu seamă a oamenilor de studiu asupra opului de față, care însemnează o îmbogățire a istoriei noastre naționale.

Cartea constă din două părți: prima, istoria evenimentelor însăși, împărțită în 18 capitole, care ocupă 270 pagini; a doua cuprinde diferitele documente încă nepublicate până acum, în număr de 197 între paginile 272—434 precum și 290 de estrase mai scurte, sau mai lungi de documente nepublicate în extenso. Coala cea din urmă ne dă în fine un indice alfabetic foarte exact în care găsim referințe la textul cărții de între altele afară de Mihaiu Vodă despre: Andrei postelnicul, Ioan Ardeli, Aron vodă, Baba Novac, George Bărbare, Bogdan vodă, Stroe Brebescu, Petru Cercel, Damian postel-

nicul, și vitiazu, Dumitrașcu fiu de vodă, Florică, fata lui Mihai, Gligore Pitarul, Ștefan vodă, boerul Jane, Ieremia și Simion Movila, Lecca comisul, Clucerii Negru și Radul, Léca aga, banul Mildera Mihuca vodă, Nika vitezul, Petrașcu vodă, Preda postelnicul, Deinee Henca, vitezul Stoica, banul Udrea și alții.

Introducerea opului este intitulată: «Politica conducătoare a principatului ardelean» în care ne arată forțările și luptele maghiarilor față cu politica guvernului împărătești vienez, ținând certe un secol și jumătate la contopirea Ardealului în regatul Ungariei. «Cea mai forțată încercare — zice autorul — a fost cea, când Mihai voivodul Muntenici, ca unul ce jurara credință Báthoryeștilor, a atacat în spate Ardealul reușind al prinde în cursă pe un timp scurt.» Aceasta cucerire reușită ne-o descrie Szádeczky cu toate evenimentele detaliurile și episoadele, și împreună cu toate bătăliile lui Mihaiu, începând cu anul 1595 până la omorirea lui în câmpul Turdei 19 August 1601. Aceasta o face autorul cu o esactitate nobilă, și critică cu o cunoștință mare a isvoarelor istorice, și mai cu seamă cu o nepărtinire înbucurătoare, recunoscând și caracteristicând pre larg vitejia lui Mihaiu, dar descriind tot de odată toate slăbiciunile și comploturile marelui erou. Autorul nostru lucrând pe baza documentelor sale în edite mai pe fiecare pagină găsim date și amănunte încă necunoscute în istoria română, astfel, că ar fi de folos ale estrage și a le publica într-un studiu separat. Aceasta însă e treabă bucureștenilor.

În partea a doua a cărții care cuprinde documentele, întâlnim o bogăție mare a amănuntelor de interes istoric, cari fiind publicate în original se și pot întrebuința cu ușurință la scopurile istoricilor. Începând cu scrisoarea lui Mihai, din 3 Novembre 1559 întâlnim aci ma

*) Titlul original: Erdély és Mihály vajda története 1595—1601. Oklevéltárral. Irta Dr. Szádeczky Lajos, Temesvár 1893 (în 8. V—612. pagini.)

multe de o sută de scrisori ale lui și câteva ale lui Armașiu Sava și banul Mihalcea scrise către magistratele orașelor și cetăților ardelenne în timpul, care ținuse Mihaiu Ardoalul în mâna sa. Cele mai multe, (adecă 63) din aceste sunt adresate către cetatea Bistriței, din a cărei arhivă le a copiat subsemnatul și interesant o, că mai toate din ele sunt scrise în limba maghiară și subscrise de însăși mâna lui Mihaiu, cu litere cirile. Peceta mare în partea este identică cu cea care o cunoaștem deja din publicațiunile române din București.

Găsim de amănunțit documentele române ale lui Mihai din *Făgăraș*, 20 Apr. 1600 relativ la călcarea de hotar între țăranii satului Sărată și Scorei, din punctul de vedere, că dă dovadă de existarea unui rol *Sărăcenii* (cea-ce este identică cu Besarabeni) care astfel pare a păstra amin-

tirea familiei Besarabenilor. Foarte interesant și unic în felul său este și documentul polonez sub nru CLI, despre bătălia polonilor cu Mihaiu din Muntenia în toamna anului 1600, care coprinde raportul hatmanului polonez Zamoiski despre bătăia, ordinul de bătăie al polonilor, lista armatei poloneze și jurămintele de credință, ale lui Ieremiă și Simcon Movilă în contra lui Mihai.

Multe detaluri găsim și între extracțele ce urmează după documente, cari ar trebui una cu una alese și recensate.

Recomandăm însă cartea scrisă într'un stil frumos, și simplu în atențiunea ceitorilor noștri, (cari cetesc cărți maghiare) și credem, că o vor răsfoi cu mare plăcere.

Andrei Veress.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

SUPLEMINTE LA ETNOGRAFIA ASIEI ȘI A EUROPEI OSTICE DIN SECLUL AL IX-LEA ȘI AL X-LEA.

În cele următoare m'am încercat a schița pe scurt caracterul, istoria și situațiunea publică a popoarelor mai însemnate și a țărilor din Asia apoi și al câtorva popoare din ținutul Volgei, începând din a doaua jumătate a seclului al IX-lea și până la finea seclului al X-celea. —

În periodul, când Ungurii către finea seclului al IX-lea au plecat din Ateleuz spre Vest pentru ași căuta o patriă nouă, forța califilor bagdadieni a fost scăpată în mod însemnat. Pe timpul când străbunii Unguri au fost ocupat patria noastră, domnia preste estinsă monarhia arabă: *Mutaded* din casa domnitoare abbasidiană (el a murit la anul 902 d. Cr. vezi capul al 123-lea din opul lui Masudi intitulat: «Kitab Murûğ etc.» !)

Coietanul său pe tronul bizantin a fost înțeleptul Leo († în 911), car în scaunul principal rus a fost Oleg (879—912) După *Mutaded* a urmat fiul *Muktafi-Bil-*

lah, spre care l'au proclamat de «khalif» într-o Luni, chiar în ziua moartei tatălui său: el a domnit șese ani. Tâdsikokilor iranioni nu le-a venit greu a se libera de sub domnia khalifilor bagdadieni deveniti debili, într-o cât privește Persia și până la India. Casa domnitoare a Buidakilor își avea capitala la vest în Siraz, ear Sămânidacii la ost în Bokhara. În provinciile Sămânidacilor dincolo de Oxus limba arabă — prin seclul al XII-lea — s'a înlocuit cu cea persă; din acest motiv Abu Nasr Amed de Ferghana a tradus — prela începutul seclului al XII-lea — opul valoros alui Mohammed-Nersakhi redactat în limba arabă și închiat în 943 d. Chr. cu respect la topografia și istoria Bochariei, — în limba persă ca estfel să poată fi cetit de locuitori în cercuri cât mai estinsă.

Dseihani proameritatu lui vizir al principilor Izmail I (care a domnit dela 892—907 d. Chr. și care mai înainte a

fost guvernătorul Mavarunnaharului și a Khârismului) și alui Nasr al II-lea (914—943) din casa Sâmanidacilor, a estins neguțătoria Khorosanului departe preste hotărâle imperiului sâmanidon, mai ales spre Nord.

Acest vizir a trimis pasageri în provinciile îndepărtate, ca să se convingă atât despre starea comunicațiunei, cât și mai ales despre bogăția, natura, datinele și religiunea loc uitorilor din acele părți.

Cu ajutorul multelor date câștigate în acest chip, Eseihami a compus un op mare geografic, intitulat: «Khitab el-mesalik fi merifat el memalik» (vezi dicționarul geografic alui Hadsî Khalfa în articolul intitulat El-mesalik).

În acest op scris cu mare destoinicie se cuprinde: etnografia, naturală, geografia phisică, statistică și istoria. Durerer însă, că originalul s'a perdut. Însă opul geografic arab (din seclul al XII-lea) alui Edrisi se află culesse din acel original atât mai multe date, cât și descrieri întregi.

El-Dseihami în timpul minorității lui Nasr al II-lea, a fost în decurs de doi ani tutorele principelui (Nasr) fungând totodată ca un coregent al lui sub numele Muhammed după cum se vede și de pe banii de aramă din timpul Sâmanidilor. Acești bani a fost estinși departe prin Imperiul rus, prin Scandinavia și prin deosebitele ținuturi ale Germaniei Nordice, semn despre viua neguțătoria purtată de Sâmanidi cu popoarele ce au locuit prin acele ținuturi.¹⁾ În 943 a fost emir acestui Imperiu Nuh I. în 956 Abd-ul-melik; un emir de mai târziu a fost Manzur I. după care a urmat Nuh al II-lea. Opul amintit alui Nersakhi a fost dedicată emirului dela anul 943 Nuh I. care au fost al 4-lea principe din familia Sâmanizilor orașele cele mai de frunte a Khorosanului și a Transoxanei, și anume: Bokhara, Samarkand Sas (Taskend) Balkh și Nisabur aparțineau Imperiului samanidan și în

fiecare din aceste orașe se băteau bani samanidani. Stampilul acestor bani îl folosau și Bulgari depre lângă Volga, în monetările din Bulgar și din Suvar.²⁾

Samaniții au recunoscut potestatea (supremitatea) nominală a Khalifilor Bagdadieni, despre ce au dat espresiune și prin monetele lor punând lângă numele Emirului și al Chalifului; cu toate aceste când nu erau mulțămiiți cu proclamarea vre unui Chalif, ei nu 'l recunoșteau de atare și astfel nice pre monete nu-i scriau numele lui ci al antecesorului aceluia³⁾. Așa au făcut cu Nuti pe care nu l'au recunoscut de Chalif temp mai îndelungat ear pe bani în locul numelui lui, au folosit și scrie dela anul 946 până la 956 pe antecesorul aceluia pe Mustekfi.

Imperiului inflorit³⁾ al Samanidilor i-a pus capăt pela 999 d. Chr. principele Buidakiau Ilek. Istoria lor (Samanidilor) a scris-o istoriograful Mirkhond, care s'a născut în Khorosan și a trăit prela anul 1470 d. Chr. (vezi opul lui intitulat: «Historia Samadjarum», edat de Wilken) Buidakienii devenind puternici, au făcut se sântă aceasta nu odată Bagdadienii. Așa emirul lor Guis ed-Daula a despoiat la anul 946 pre supranominatul Mustekfi de tron, și în locul lui au proclamat de Chalif pre Muti.

Certele între Buidani și între Samanidani au fost dese; în 956 emirul Buidan: Bukn ed-din, a pactat cu Samanidanul: Abd-ul-melik I. Istoria casei domnitoare a buidanilor încă a scris-o Mirkhond (vezi: «Mirkhond's Geschichte der Sultane aus dem Geschlechte Bujeh von Wilken.»)

La curtea samanidană s'a înălțat — din o treaptă josnică — la rangul de emir un așa numit Alp-Tekin de origine ture, care în jumătatea a doaua a seclului al X-lea a devenit fondatorul unei puternice dinastii în întreagă Gazna — dela Kabul spre Sud — (de presinte

²⁾ Inscriptiunile acestor bani erau cu litere cufice.

¹⁾ Vezi disertatiunea lui Frähn intitulată. «Drei Münzen der Volga-Bulghare aus dem X. Jahrhundert n. Chr.

²⁾ Vezi tot disertatiunea amentită alui Frähn.

³⁾ Vezi mai jos.

Gasni sau Gisni în partea cea înălțată a culmelor cabulistane.) Aceasta dinastia dela 977—1184 joacă rolă în istoria Asiei sub numele: «*Gaznavidăle*» (vezi opul lui Mirkhond edat de Wilken sub titlul: «*Historia Ghasnavidarum*») Gazna de odinioară, — care pentru mulțimea mormintelor sante, se numea de cătră peregrinii muhamedani și a doua Medină, — acum e un loc deșert, plin de ruine.

Dela Korásán spre Nord se estindea domnia Turcilor, dintre cari au apărut Guzii cei martiali.

Selducii, cari s'au creat prin secolul al XI. și XII-lea un imperiu puternic, ce se estindea dela orașele persice Rye și Isfahan spre ost în direcțiunea nordostică și trecea preste capitala Samarcand (mai înainte Saracanda capitala Sogdianei) până la riul Taras sau Talas, și respective se estindea până la provincia Karakitailor, — pe atunci încă tăbureau prin deșerturile ce se estindeau dela Merv și Balkh spre Bokhara adecă la sudul «*khanatului*» Oghuzilor sau a Guzilor.¹⁾

Scriitorul persic Mirkhond basându-se pe «*Melik-Numeh*»-ul cărților regești susține despre Seldsuk, că el a pornit pentru cucerirea Samarcandului dela Bokhara din ținutul Dsend. (Vezi «*Mirkhondi Historia Seldsukidarum*. Persice ed. Dr. I. A. Vallery» Giessen, 1837 p. 4. L. ö. h. v. Vámbéry «*Das Türken-volk*» Lipese, 1885. p. 595.)

Toghru Beg, nepotul lui Seldsuk s'a designat de capitală orașul Nisabur, devenind în orașele ocupate de el cel mai înfocat pãrtinitor și propãgãtor al Islamului. Califul bagdadian Kaim a încoronat pe puternicul vizir Toghru de emir al «*ul-Umera*» ei, strãmutându-și capitala imperiului în Ispahan.

Seldsuki se trag dela Oghuzi, pe care după cum cetim în opul scriitorului pers Resid ed din despre genealogia Turcilor — intitulat: «*Dsamii el tavãrich*» mai de mult îi numiau «*Türkmen*»²⁾

Dupã geograful arab Ibn Haukal (a

trãit prela 920) capitala Guzilor a fost «*Ferghanã*», care era clãditã pe țărmurii Jaxartesului. La vãrsarea Jaxartesului în Aral s'a rãdicat orașul Jangi Kend numit: «*oraș nou*» (Jangi e un termen altaic, care în dialectul celorlalți Turci sã esprima cu Jengi.)

Cuvântul Kend, precum vedem din numele orașului citat, însamã turcește locuință; în ungurime încă se folosește sub aceea formã. Nagy- és Kiskend is douã comune din comitatul Kis-Küküllő. Guzii au fost stãpãni întreg teritoriului ce sã estindea dela ei spre Ost, și dela vecinii lor Kanglahi și Karluki spre vest până la Kazaroki.

Partea de pãmânt, ce se ostindea dela ei spre Vest, și anume dela malul sudic al lacului Aral și pela țărmurele ostic al Mãrei Caspice se numea *Kharizm* (vechia Huvarazmi persicã); acest nume de provință ne vine înainte și în cronicile patriei noastre sub forma: «*Coresmina*» (Vezi cap X. în «*Képes Krónika*» unde locuitorii acestei provințe se numesc Carosmini.) Din massa Oghuzilor sau a Guzilor s'au aales Kunii, cari s'au retras în vecinãtatea despre nordul Beșineilor (arabește Bedsnak) ce locuiau pe țărmurii nordostici ai Mãrei Caspice. În urmã fiind conturbați de Beșinei, s'au schimbat locuința cu ei.

Dupã Ibn el-Atir (nãscut în Cairo la 1254.) Guzii, sub domnia lui El-Mãhdi 775—785 s'au retras din vecinãtatea Tagazgazilor (mai corect Tughzguzilor¹⁾) în Transoxania. Dupã unii Tughzguzii, ar fi devenit un popor cu Uigurii de mai târziu. (Vezi mai jos.) Despre Guzii strãvechi Ibn el-Atir observã, cã s'ar fi subîmpãrțit în 2 secțiuni, și anume: în Uciuci și Buzuci; primii formau în rãsboaie aripa stãngã, ear ultimi aripa dreaptã.²⁾

Subîmpãrțirea aceasta duplã la Chirgizecii cara-enii și aștãzi e în valoare sub numirea «*sol*» = secțiunea stãngã și

¹⁾ Capitala Tughzguzilor a fost Kusan și era situatã spre sud dela munții Thien-san și spre nord dela Riul Tarim.

²⁾ L. M. Th. Houtsma «*Die Ghuzenstämme*» 220

¹⁾ Osmanliciis successors de ai Seldsukilor.

²⁾ Vezi Vámbéry o. c. pag 385. 396.

«ong» = secțiunea dreaptă. Emigrațiunea mai tumultuoasă a Guzilor spre vest s'a întâmplat prin ținuturile Chitailor Caraieni, adică pe acolo pe unde cantonau mai nainte Canglicii (sau Congaricii) și Carlucii adică între lacurile Balkas și Issikul spre nord dela catena munților Thien-san, și spre Vest dela terenul locuit de Ala-kul și de Uguri. Canglicii erau formați din cele trei sămânții a Beșineilor (după cum știm din Konstantines Porphyrogenetos); numirea de Cangăr a fost numele comun străvechiu al Beșineilor, care nume l'au putut atribui numai originii și vitejiei lor strălucite. ¹⁾

Klaproth a identificat Guzii cu sămânțiile pe cari scriitorii chinezi le numiau Kiu-su sau Kusü (Kuz) și dacă aceasta identificare e corectă: numele original ar însemna «mânător de car», — pentrucă Kiu «în limba chineză în-sămnează «car». — În acest cas Guzii s'ar fi tras din ținutul muntos Altin Uag și dela lacul Lob-Nor spre Sud-ostul și Nord-vestul pusteii Gobi. Cosmograful persian Zakarija Ben Muhammed el-Kazwini (mort la 1283 d. Chr.) ne istorisește de timpuri, când aceia au cantonat sub supremația sultanilor Seldsukianii spre est dela marea Caspică între Charism și Khorasan. El zice despre ei, că, erau creștini și mare națiune Turcă. Istoria lui ultimă în generă nu corespunde adevărului istoric, deși e probabil, că în acel timp în urma exemplului mai multor principii, Guzii ar fi așteptat religiunea creștină. Deja în prima jumătate a secolului al VIII-lea sustau în China metropoliile Herat și Samarkand; ultima era vecinătatea teritorului locuit de Guzi.

Chiar astfel a prins rădăcină creștinătatea și în Kasgar, unde susta deja scaunul episcopesc de prin secolul al XIV. de aci creștinătatea s'a estins departe în Kathai. Creștinii Nestoriani au răspândit evangeliul în orient încă de timpuriu prin evul mediu, făcând cunoscută și scrisoarea «syr estrongelo» care alcătues-

te schimbările grafice a scrisoarei uigurice mongolice.

Episcopul Haytum, ne dă a crede că încă pe timpul său, așadară în sfârșitul secolului al XIII-lea erau trecute la creștinism în țara Uigurilor multe notabilități¹⁾.

Sinodul ținut în Lyon la anul 1245 a hotărât, ca să se trimată în orient confesori din ordul franciscan și damascean, — ear papa Inocentiu al IV-lea a și pornit la drum pe mai mulți dintre ei. Epistola adresată papei Orban al IV-decătura Chanul mongolic Ulagu, a înmănuat o un János din ordul franciscan ungu-resc (Iohannes de Hungaria).

În anul 1307 s'a denumit de metropolit în scaunul Pekingului din ordul Chinez (Kambalek-Peking) Giovanni da Monte-corvino din ordul franciscan.

Papa Ioan al XXII-lea a denumit în 1317 de episcop al Kaffai pe franciscanul Ieronim, și îndată dela 1317 a aparținut episcopatului său între Kipeakul; mai târziu s'a strămutat reședința acestui episcopat estins în Serai.²⁾

În Persia funcționa ordul damascean, astfel că primul metropolit a Tebrizului a fost damasceanul Franco din Perugia; episcopatul Almalechi-ei din Dsungaria de astăzi a aparținut metropoliei amantite. (În privința aceasta vezi opul lui Cornelio Desimoni, intitulat: «Iconti dell' Ambasciata al Chan di Persia nel MCCXCII. Genua, 1889) Principele Kazarului încă pela 856 a cerut pela imperatul Byzantinian Mihai al III-lea învețătorii creștini, și însuși Constantinus renumitul confesor din Thessaloniki la ordinul împăratului a mers pe pământul cazar. Constantinus s'a întreținut prela 856 mai mult timp în orașul Kherson, ca să înveță limba cazară și numai apoi s'a început funcțiunea de confesor.

După Istakhri, Bulgarii ce locuiau în ținutul Volgei, înainte de anul 922 să

¹⁾ Vezi pagina 14 și 15 din opul intitulat: «Ungarische Sprachmonumente etc» de L. Vámbéry Armin.

²⁾ Un claustru al franciscanilor era în orașul Caucasiei numit: „Madsar.“

¹⁾ L. K. P. „De adm. imp.“

fi fost creștini; chiar așa spune și Ibn Haukal în opul său geografic scris prela 976, cumcă în interiorul Bulgariei locuiesc creștini.

După Kazwini, Guzii au fost supuși sultanilor Seldsukilor până la suirea pe tron a fiului lui Sindsar Melksah, când erumpând un rășbel între dênșii au esit învingători Guzii. Ei au intrat în Khorason și l'au jăfuit. Toate acestea s'au întemplat în anul 1153 d. Chr. (vezi mai pe larg opul lui Mirkhond, edat de Vullers și intitulat: «Historia Seldschukidarum».)

Cea mai mare parte din garda turcă a Chalifilor bāgdadieni consta din Guzi, pe cari în urma luptelor dese-au dus conducătorii învingători ai ostirilor chalifului.

Aceasta gardă a devenit cu timpul așa de puternică, încât putea delatura de pe tron pe principe și a aclama altul în locul lui. Dintre acostia, ceice să mai reîntoreceau în patria lor, deveniau confesori ai Islamului.

Dagh Khan următorul lui Salur a primit dinpreună cu doauă mii de familii la anul 965 d. Chr. religiunea Mohamedană (în ținutul dintre Syr Doria și Amu-Doria din Nord-ostul imperiului Seldsukilor) — Fiul său Musa a clădit mai multe claustre și temple muhamedane¹⁾. Guzii²⁾ a trebuit să ne ocupăm mai pe larg, fiindcă Kunii și Beșineii se trag din via lor.

Pe regele Karlukilor, dela ostul Guzilor, nu-l numesc Khakan, ci dupăcum zice Ibn-Khordadbeh: «*dsabghujeh*».

În traducerea lui Ioan Repiczky Kazvini se zice despre Karluki: «popor Turc.» Pământul lor are estensiune cale de doauăzeci și cinci de zile. Turcii is un popor escesiv și jăfuitor, ei se atacă și unii pe alții; desfrâmul moral la dênșii e bătător la ochi. Ei au jocuri de cubi,

cărora se ospun femei, sūrori, mame și fete; dacă partea învinsă nu rășcumpără ce a perdut: învingătorul dispune preste ce a câștigat în toată puterea cuvântului, putând vinde ființă devenită în posesiunea sa.

Femeile lor is frumoasē, dar și infame. Ele nutresc puțină jalusă față de barbațiiilor, pentrucă femeia și fratele principelui merg la grupa de pasageri și si aleg una, care o due acasă dându-i cuartir și vipt. În acest timp bărbatul ei și consângenii o ajută lucrând continuu pentru câștigarea celor ce li sunt de lipsă. În timpul cât oaspele este la principe bărbatul nice nu intră în lôntru. Mâncarea lor constă din mazere și linte; din malaiu pregătesc o beutură îmbătătoare. Carnea o mănecă numai bine sărată.

Îmbrăcăminteia lor e din lână.

Bisericele lor is ornate cu portretele regilor vechi. Ele sunt pregătite din lemn, care nu-l prinde focul; acest lemn — la ei — se află în cantitate mare. În această provincă este o vână de argint, care il scot cu mercuri. . . La dênșii se află și pietri verzi, cari le adorează; și când recurg la dênșele sacrifică vite etc.¹⁾

Despre Karluki vorbese mai mulți scriitori, precum: Masaudi, Ebu Dolef, Gurdezi, Resid ed-Din. Mohamedani, ce locuiesc în Transoxania s'au apropiat de Karluki parte în orașul Taras și parte în Özkend. Grigoirew sustine, că Karluki ar fi un popor cu Tukinki amentiti de scriitorii chinesi.²⁾

Kirgizii au locuit — în seclul al X-lea — spre ost dela Irtis, adecă în ținuturile Altailor.

După İstakri, via Kaimakilor desparte pe Kirgizi (Khirkhizi) de cătră Guzzi. Chiar astfel specifică și Ibn Haukal pământul Kirgizilor. (Vezi foaia 14-a a edițiunei De Goeje.)

Scriitorul bizantin Menander Protector zice, că în seclul al VI-lea princi-

¹⁾ Vezi pag. 13. tom I. din opul lui Th.-D'osza intitulat: „Histoire de l' Empire Ottoman“ (Constantinopol 1871)

²⁾ Al doilea „Z“ din Guzzi is află originea în trilitterismul limbelor semiene. Scriitorii bizantini scriu nu Guzi, ci Uzi.

¹⁾ Vezi fasciculu prim din periodul anului a V-lea „Az Uj Magyar Muzeum“

²⁾ Vezi pag. 21 din opul lui L. Vámbéry «Das Türkenvolk.»

pele turcesc Dizabul a donat consulului împărătesc bizantin, ce se afla într'unul din corturile elegante din ținuturile Altailor o concubină din provincia Kherkișilor. ¹⁾

Pre la mijlocul secolului al X-lea Ugurii au frânt puterea Kirgizilor reimpingându-i până la termurii Jenissei. ²⁾

Despre Kirgizi, — rămurii în 2 crengi: Kara și Kazak, amentii și de Kazwini — voese a amentii după traducerea lui Repiczky următoarele: «Ei is popor ture. Terenul lor are o estensiune cale de o lună. Ei au rege, pe care-l onorează și i se supun orbește, el s'a consacrat cauzelor lor. Pe rege îl poate substitui numai care a trecut de 40 de ani. În rogăciuni se întorc spre sud. ³⁾ Preste an au trei sărbători. (Religiunea lor consistă în partea din adorare stelelor.) Măncarea lor constă din păsat, urez, carne de viță și oaie, ori altfel de carne excepționând carnea de cămilă. Au biserici și scrisoare propriă.

În cauze (afaceri) is prevăzători și nu sting opaițul (candela) până-ce nu se stinge de sine. Pământul lor produce un soi de peatră, care o folosesc noaptea în loc de lampă.

Despre Kaimaki sau Kimaki a fost deja vorba, ei se trag din vița Guzzilor.

Masudi amintește în puține cuvinte despre Kaimak-Baiguri zicând că țara lor se estinde pe termurii Arastului alb, și că ei is din Tránsoxania. ⁴⁾

Sub Arast aici trebuie să înțelegem riul Irtis. Despre regele Kaimakilor, Ibn Khordadhbéh serie, că locuia în corturile din centrul pășunilor. Locuința lui cădea la o depărtare de 81 zile de Taraz. ⁵⁾ Despre pământul Kaimakilor Kazwini observă, că era în estensiunea de 35 zile, și că casele lor erau pregătite din pele de animale. Ei n'au rege și nice biserici, —

¹⁾ Vezi pag. 283 edițiunea de Bonn.

²⁾ Pagina 258 din opul lui L. Vámbéry senior.

³⁾ Ei se roagă în ton deosebit de conversațiunea cotidiană.

⁴⁾ Vezi cap IX. din opul intitulat: Kitab Muruds etc.»

⁵⁾ Vezi pag. 31 din edițiunea de Goeje.

dar știu scrie. Pe cel ce trecea dela 80 ani și nu era atacat de vr'un morb lipicios, îl adorau etc. Poporul ture, pe care scriitorii căinesii îl numesc Huihu, și a căror imperiu se estinde dela lacul Ural spre ost și dela provincia Ugurilor spre Sud — dispunea prin secolul al IX-lea și X-lea de o putere mare.

Huihii s'au tras dela malul Selenga spre Sud vest până la terenul, unde apoi s'au format un imperiu. Din Turkestan au isgonit poporul numit Thu-fan și au eucerit principatele mici turcești din valea Tarim. ¹⁾

După Mirchond, un principe de al lor cu numele Bogra a tăbărit la anul 920 d. Chr. în Bokhrara, — ear altul la 981 a primit numele de onoare Arslan Khan (vezi «Zur Uigurenfrage von W. Schott» Berlin 1875. pag. 37.) despre atari nume de onoare la principii turcești avem mai multe date, și ca să amintesc numai unul: regele Tughzguzilor s'a numit și principele «fiarșelor și al cailor».

Un alt principe de al lor cu numele Bogra a urmat preceptelor islame, ear feciorul lui cu numele Ilek (cu numele de onoare Sims ed-Daule) la anul 999. d. Chr. a pus capăt domniei Samanidakilor. Pe chanul D'Oksza Th. Arslan și pe Bogra îi țin de principii ai Guzzilor ²⁾ precând în aceasta afirmațiune se înșală, deoarece Mathuan Lin renumitul scriitor chinez, care a venit în atingere de mai multe ori cu Huihu-i zice în opul său Ku-se, că Asze-lan han a fost rege al Huihu-ilor ³⁾.

Huihui până a nu-și funda marele imperiu, au fost supuși puternicului prin-

¹⁾ Pe terenul dintre Aksu și Lobnor, prin care se varsă spre Tarim riul Kara-Kack, au fost conform tradițiunii — oarecând 28 de orașe. Acolo au locuit Maksinii de viță turcească cu ochii albaștri și cu părul și barba roșă, a căror descriere etnică consoană cu a Sakakilor. Pe acest teritoriu s'au găsit morminte, în cari s'au găsit un schilet femeesc ornat cu o plisă de aur, și un bărbat cu cal, cu tot, apoi mai multe brățetele de nefrit etc.

²⁾ Pag. 14. din „Historia de l' Empire Ottoman“

³⁾ Pag. 37. din disertațiunea lui Schott senior.

cipe al Tu-kjue-ilor, residând prin secolul al VI-lea sub muntele Ektagh (ori Ektagh = muntele alb) din grupa Altailor. Limba lor avea asemănare cu a Kirgizeilor, ear forma chineză al numelui lor etnic (hui-hu) sê pare a consuna cu a Uigur-ilor (Uigu).

Spruner foloseste pre mapa istorico-geografică a Asiei în loc de Hui-hu «Hoeihe». Renumitul orientalist frances Reihaud serie «Hoei-hu», mai amentind și de formă Hoci-hoci a unui alt popor

zicând că Frähn a confundat aceste două numiri separate și că eroarea își află isvorul în inculparea însăși.³⁾

(Va urma.)

Contele Géza Kuun.

) Vezi. «Géographie d' Aboulféda traduites de l'arabe en Francais et accompagnée de notes et d'éclaircissements par M. Reinaud etc» Tomul 1 «Introduction a la géographie des Orientaux» (Pari în MDCCCXVIII).

DIN TRECUTUL SLAVILOR.

(Fine.)

Numai puțin rapide s'a estins colonizarea în spre nord-vest. Putem presupune că teritoriul Oderei deja la finea secolului al IV. era ocupat, în secolul al V., sau mai punctuos între anii 454 și 495 anteposturile au ajuns deja până la Elba, Saale și până la țărmurea vestică a Marei-ostice. În genere slavii mai întâi s'au postat pre marginile Elbei și Oderei, decât pre lângă Dunăre, căci deja și natura i-a îndrumat mai virtos înspre vest. Dar și din motivul acela trebuia să sê facă estingerea în direcțiunea aceasta mai întâie, căci despre nord probabil din cauza populațiunii insolente pre slavi au început ai strămtori popoare străine, ear teritoriul vestic, după ce locuitorii vechi l'au părăsit, era liber deschis înaintea lor. Prela începutul secolului al V. sau mai bine zis al VI. au ocupat și Moravia și Boemia, unele trupe slave au petruns până la pământul bavarilor, francilor, thyringienilor, sașilor și elveților. Boemia își primește numele dela gințea boemă, care între cele mai multe ginte era cea mai de frunte, — deja în secolul al IX. și X. întreg poporul și întreagă țara poartă numele gintei acesteia. Dar cele-alalte ginti, care au ocupat țara aceasta împreună cu boemii le cunosteau pre nume și știm inca și aceea, ea în care

părți ale țării au locuit. Moravia care prima oară apare la 822. și-a primit numele dela principalul său riu Moravia. Din moravi s'au despărțit cu încetul unele părți și au înpopulat partea de sus a Ungariei, aceștia portau nume deosebit și deja dela catastropha din 907 a marelui imperiu morav nu stau mai mult în legături politice cu moravii, — aceștia sunt tējuții, cari pre sine sê numesc *slovaci* ear limba și-o chiamă *slovenski iazik*.

Dela boemi înspre nord s'au așezat sorbii. Doauă ginți mai mari, luzicianii și milcianii, au ocupat Lauzițul de azi, mai multe ginți mărunte s'au imprăștiat înspre nord între Elba Odera, și Marea-ostică.

Îndependința politică, pre aceste timpuri numai unele poporațiuni slave au avut, alții gemeau sub jugul bavarilor, până când lui Samo i-a sucs în anul 623 a frânge țaria bavarilor și a înființa marele imperiu de sine stătător al slavilor. Centrul i-a fost în Boemia, spre sud s'a estins până la Alpii-carnensi, spre ost până la Carpați, spre nord până la Spree și Havel, ear spre vest a pătruns până în Germaina. După 35 de ani s'a desființat imperiul acest fenomenal și acum învățatii sê dispută: oare de origine slava sau germana a fost înființa-

torul; s'au aflat și de aceia, cari tot lucrul îl cualifică de o fabulă.

Tot la începutul seclului al VII. croații și sârbii pîtrund cu triumf înaintea din locurile transcarpatine, trec Dunărea și după alungarea avarilor se așază în Pannonia sudică, în Dalmația și într'alte părți ale Ilyricului. O parte a sârbilor deja și-a ocupat loc în Macedonia între slôveni. Ce privește limba originalminte între sârbi și croați nu a fost diferență; de atunci prin unele părți ale teritoriului limba sârbo-croates'au valorat influențe diferite, a trecut prin schimbări diferite limba originalminte propria, dar cu toate aceste limba sârbilor și a croaților azi se privește, și încă cu tot dreptul, identică.

În secolul al VIII. și IX. în privința limbii și a politicii slave apar ca popoare acute despărțite unul de altul. Așa despărțit unul de altul s'au estins pre un teritoriu imens, și aproape fără rumpere au ajuns dela Marea-neagră până la Marea-ostică și lacul Ilmen. dela Elba, Saale, Pădurea-boemă riul In, Alpii și Adria până la Donul-superior și Dneperul-inferior.

Mai departe și mai mult rămâne în obscuritate. soarta popoarelor slave rămase în patria lor străvechiă Transcarpatină. Pe ambele țărmuri ale Vistulei au locuit polonii; lângă dânșii multe gînti slave, care mai târziu se întrunesc sub numele de rus.

Precât de mare este teritoriul, pre care așadar s'au estins slavii așa de puțină e concordia, așa de rare-ori își concentrează puterile popoarele consingene spre întreprinderi mari. Am memorat, deja ce rapide s'a deruinat marele imperiu alui Samo (627—662.), în aceeași soartă s'a împărțit și marele imperiu alui Svatopluc (870—894), alui Chrobry Boleslav (992—1035) și alui Bretislav (1037—1055). Pînăcând așa din partea boemilor, când din a mōravilor, când din a polonilor se face câte o încercare splendidă, alté gînti slave se luptă pentru esistență și în lupta aceasta toate cad pre rând așa că în limbile apusene cu-

vintul *slav* devine identic cu cuvîntul *slavo* (lat. *slavus*; germ. *Sklavo*) În Germania în toate părțile dispăre slavimea, ultimele rămăsite a polabilor, odinioară slavi potenți prelângă Elba, dispăr în secolul trecut.

Însă deși nu a succés alcătuirea unui mare imperiu slav, boemii și polonii totuși au înființat state suficiente potente, de a-și apăra autonomia națională. Rușii numai cu ajutor străin se pot concentra într'un stat potente, și spre amintirea eternă aestui fapt precum bulgarii, și ei poartă nume străin și nu nume slav. Gîntile slave în 862 au chemat în țară normani belicoși ca să domnească preste dîșșii; dela aceștia au primit apoi poporul rus numele comun și cei dintâi principii. Slovenii au fost împărțiti în două prin sârbi și croați și mai târziu permanent prin maghiari. O parte s'a dat numele bulgar și a înființat stat potente, care până în 1186 a fost rival periculos imperiului ostic roman; ceea-alaltă parte care încă și acum poartă numele sloven, de tîmpuriu s'a pierdut autonomia politică, numai tenacității vînjose poate dă-tora, că nu s'a perdut cu totul caracterul național prin unda germanismului. Mai norocoși au fost vecinii lor sudici: croații. Cam pre mijlocul seclului al IX. frîng juțul frânc și alcătuesc imperiu autonom, pînăcând prela jumătatea seclului al XII. se contopesc în corona maghiară. Sârbii au trecut prin multe ofemerități, mai întâi bulgarilor, după aceia grecilor trebuiau să se supue, până în urmă prela finea seclului al VII. Ștefan Nemanva reuși în contra într'un stat potente provinciile sârbo; în secolul al XIII. Sârbia-începu multa prospera și-și câștigă o țăriă marcabilă, însă la 1389 cu bătălia de pe Câmpul-mierlelor își pierd autonomia.

Înaintea de aș fini conspectul istoric, trebuie să mă revoc cu câteva cuvînto la aparința străbunilor slavii. Maghiarii au dividat în două părți popoarele slave și și altmintrea au dat naștere mai multora schimbări expansive pentru mai mulți secolii în chestia puterii. Palacky, genialul istoriograf al boemilor, ține cea mai mare lovitură aparința maghiarilor, ce s'a

năpustit cândva asupra slavilor. Alții din contră în această ved o mare norocire, zicând, că slavii discordanți s'ar fi nimicit printre germanii potenți și concordioși. Ori-și-cum să judecăm despre aceasta sigur este, că influința maghiarilor asupra sorței popoarelor europene așa de mare a fost, cât e conveniente cel puțin a aminti pre maghiari, dacă vorbim despre istoria cea mai vechiă a slavilor.

Este încă un moment foarte penderos în istoria slavimei, pre care Krek l'a omitat al aminti însă dacă ceva a despărțit pre mult timp popoarele slave de olaltă, aceea a fost religia. Mai virtos se vede aceasta la popoarele fraterne sërbo-croate. Căci alta a fost religia, în evul mediu, când religiunea a retrogradat națiunea, dintr'un popor a făcut două popoare. Vorbească-se ori-ce despre fraternitate, scisiunea profundă încă nici în secolul nostru nu s'a potut cu totul aplana. Deja întrebuițarea literelor diferite deschilinește literatura diferitelor popoare slave și mijlocit și însesi popoarele. Și aici e mai invederat ofectul momentului despărțetor în literatura sërba și croată, cari în multe privințe propășesc paralel și nu la olaltă, cu toate că în ale limbei sunt aproape identice.

Și acum, după ce am aruncat o privire fugitivă asupra istoriei cei mai vechie a popoarelor slave să căutăm încă odată trăsăturile comune în datinele și caracterul popoarelor slave — la lumina istorii multe trăsuri se vor vedera mai precis. Singuraticele semnalări, care le aflăm despre slavi în scriptele vechi, fi-rește vorbesc numai despre unul s'au altul popor slav, încă adese-ori citim aceeași la diferiți scriitori despre mai multe popoare slave, așa că cu nu puțină precauțiune aceste semnalări le putem și ne este permis ale generaliza. În trăsături principale și în aceasta voiu urmari pre Krek. Krek ce o drept, și aci cu predilecțiune numai părțile splendide ni le arată, dar și din prelegerea sa apare ici-coale câte-o sëlbaticeie așa de crudă, încât siguri putem fi, ca popoarele slave pre

atunci abia au fost mai blânde decât multe alte popoare.

Scriitorii streini laudă iubirea de libertate a slavilor și ospitalitatea lor, — Helmold care a trăit în secolul XII. spune, că la slavii depre lângă Elba încă și furtul era permis, dacă așa aduce ospitalitatea cusine. Cu prinsonerii tractau uman și după un anumit timp îi demisionau. Pre cerșitori și morboși îi ajutau și îi grigeau, pre bătrâni îi onorau, ear femeia nu era sclavă, cași în alte locuri. Trăiau în monogamiă, și numai cei nobili nu se mulțumeau cu o muere; muerile se distingeau prin fidelitate și multe nu o dată de bună voiă renunțau la vieată dacă le moriau bărbații. Și dacă totuși oarecare femeia a devenit infidelă, crudalitatea slavilor nu cunoștea hotar; despre aceasta ne enarează lucruri oribile Thietmar din Merseburg, care a trăit între 976—1018, și a semnalat multe lucruri importante despre slavii de pre lângă Elba. Slavii în genere au fost popoare democratice, numirile domnitorilor, precum slovenul vechiu *kunenz* (principe, germ. *kuning* din cuvintul *König*), *kralj*, (craiu), *cesarj* (cesare) sunt de origine străină, nici principat ereditar, nici ranguri sociale prim-oară n'au cunoscut, și sclavimea numai după contact cu alte popoare s'a dezvoltat la densii. Consângenitatea originală s'a servat încă mult timp, în parte și azi esistă, numai câteă acum nu o comună întreagă formează familia, ci toată casa singuratică. Însă și comuniunea aceasta casnică încă pierde mereu terenul; pre unde în genere, precum la slavii sudici și la ruși s'a menținut încă: Membrii consângenității portau nume comun, dintr'un început se chiamau despre străbuni. *Radonavistii* (respectiv *Radonavici* etc. dupa diferitele limbi) erau urmașii lui Radovan etc. Gintea formată din consângenități primiau numele dela locul unde locuiau numele locuitorilor lângă riuri a fost *Reciane* (recariu) a locuitorilor pre șesuri *Polyane* (*polje* câmp), a locuitorilor lângă riul Bug *Bujane*. Așa câte un popor slav se divide în mai multe ginte, fie-care ginte are numire și orga-

ganisare separată, dintr'un coput popoarele slave nume comun n'au avut, coeziunea e mică sau lipsește cu totul, în genere discordia e trăsătura caracteristică a slavilor, ce scriitorii vechi nu odată amintesc. Un autor arab din secolul al X. observă, că slavii în genere sunt întimizi și buni luptători, și că dacă nu s'ar divida în atâtea consângenități și ginți și dacă prin urmarea acesteia n'ar fi între sine discordanți, nici un popor n'ar fi cași dînșii. Dacă vom mai adauge la aceasta iubirea de pace a slavilor, vom pricepe, cum au deprimat pre slavi jugul hunilor, avarilor, mongolilor și mai târziu a turcilor, și vom pricepe și aceea, că așa de rar joacă o rolă, ce după număr cu drept i-ar fi competat pre slavi.

Este lucru cunoscut, că popoarele iubesc doina. Deși datele vechi fac despre aceasta, din însăși cântecele populare ale slavilor, care spre avuția și frumsață pot rivaliza cu cântecele ori-cărui popor de sine emanează, că sclavii din timpuri străbune începând în cele mai diferite forme și-au cântat bucuria și supărarea, faptele eroilor, și efemeritățile poporului.

Slavii credeau în immortalitatea sufletului. Sufletul, după credința lor, poate sbura din omul dormitor, poate primi ori-ce formă și poate vaga, dacă se întoarne, omul câștigă cunoștință despre lucruri într'alt loc petrecute, aceasta e somnul. Dacă omul moare, sufletul se desparte de corp pentru tot-de-a-una, după multă evagare din când în când se întoarce, pentru aceea în anumite anutimpuri poneau mâncări între jamuri. În mormânt încă deponeau mâncare și beaură. După alte păreri sufletul până la arderea corpului sbora din arbor în arbor. Cadavrul, când se ardea, când se înmormântă, în ambele casuri erau usuate diferite ceremonii. Mai mult se știe despre ceremoniile funebre ale rușilor. Dorere descrierea interesantă, ce ni o dă Ibn-Fadhlân, care în 921 și 932 a umblat în Rusia, despre ceremoniile funebre petrecute la înmormântarea unui rus nobil, nu se poate atinge, fără ofensarea simțului de onestitate. Omul se înfioară, ce-

tind descrierea aceasta, și dubitând se întreabă, deunde a scos Krek credința aceea firmă cu care coarcă stări așa de ideale, nu numai în patria comună a slavilor, dar încă și în patria indogermanilor străbuni. Krek comunică întreaga descriere și se dispută cu cei ce afirmă, că aceasta nu-i datină slavă, ci o ceremonie împrumutată dela normani. Însă dacă în aceasta nu se manifestează sëlbatăcire mai târzie, abia va susține cineva cu Krek stările acestea idilice. Atâta sëlbatăcie aparința aceasta mlă a bestialității acolo, unde stăm înaintea obscurității celei mai serioase, este un fenomen sguduitor. După acestea afirmarea, că la mai multe popoare slave au costrîns pre femeia să moară dinpreună cu bărbatul seu, nici decât nu ne va surprinde cu toate blânzimea obiceiurilor și înaltă stare de cultură cu siguritate nici într-aceasta nu o vom afla.

Slavii n'au cunoscut literele; semnalările slave, ce se află pe unele pietri, s'au adevărit falsificări. Totuși este probabil, că cu anumite semne, trăsături au fost capaci a face niște semnalări primitive, înainte încă de a se desvolta la dînșii din scrierea grecească scrierea glagolă și cirilă, sau înainte de-a începe a folosi literele latine pentru notificarea cuvintelor slave.

Despre mythologia slavilor așa zicând nu știm nemica, din puținele semnalări numai numele câtorva zăități, însă despre natura zăităților știm foarte puțin. Afară de aceea este așa de greu pe acest teren a destinge superstițiul desvoltat prin amestecarea elementelor străine mai târzie de fantasiile vechi adevărat originale, încât în timpurile mai noue și cei mai însămnați slaviști se exprimă cu retinență despre acest obiect. Și apoi sunt la slavi multe superstiții și credințe preocupate, multe datini populare una mai interesantă decât alta, și multe alte ceremonii tradiționale. Neconsiderând, că câte elemente sunt într'însele noue și câte vechi, voi aminti aci de exemplu numai descânteccele rusești așa numite *zagovor* cari în cele mai varii forme se pot auzi în in-

treagă Rusia. Să videm din cele multe numai două zagovore: «Eu, servul lui Dzeu, mă scol și merg pe câmpul liber. Vine înaintea mea focul și para și vântul. Mă rodic, și le fac un compliment și le zic: tu focule și pară! nu ardeți șesurile verzi, și tu vântule turbat! nu ați para, ci faceți într'adevăr serviciu mare: scoateți din mine dorul chinzuitor și cugetul muncitor, și-l duceți preste codri, dar să nu'l pierdeți, duceți'l preste ape dar să nu'l scăpați; duceți'l preste mări și riuri, dar să nu'l înecați în apă și'l puneți în serva lui Dzeu (aci se spune numele fetei), în sinul ei alb, în anima ei ardentă, în maiul ei și plămune, ca să se îngrijească și supere pentru mine ziua-noaptea și la miezul nopții, ca să nu-i cadă ei bine mâncarea gustuoasă, beutură hiere și vin.» Un alt zagovor, care servește în contra febrilor, sună în modrul următor: «Eu N., servul lui Dzeu, mă scol, fac cruce și merg dela ușă la ușă, dela poartă la poartă, pe drumuri umblate și neumblate la marea vinetă. Lângă marea aceasta este un lemn pe lemnul acesta sunt Kosmas, Demian, Lucaciū și Paul mari ajutători. Acolo alerg la dînși eu N., servul lui Dzeu, yē rog K., D., L. și P. mari ajutători, spuneți-mi, de ce esū din mare, din Ocean femeile dēsfrēnate, de ce umblă în lume, iau somnul, apetitul, sug sângelē, vinele, rod cași viermele maiul negru? n'aveți aici remas și loc de pitrecere; mergeți în mlastini, în lacurile afunde preste ape rapide și preste codri întunecoși: acolo sunt gătite pentru voi paturi cioplite, pulvinari de penē și perinuțe prospete; acolo sunt mănări dulei și beuturi gătite cu miere, acolo veți avea remas și loc de petrecere — în acest moment, în ziua aceasta cuvintul meu, cuvintul servului lui Dzeu, este foarte, foarte tare.»

Câte elemente vechi sunt în vrăjiturile acestea și câte au venit la dînsele nouē, aceasta abia ni-o-ar putea spune cineva. Una însă e sigur, că scrierile apocrife au avut mare parte în dezvoltarea imaginațiunilor acestora superstițioase. Multe descântoace fac amintire despre o

piatră albă ardentă numită *alatyryj*; unul să începe așa: «Pre mare, pre Ocean este o piatră *alatyryj* albă ardentă, care nu o cunoaște nimenea; sub piatra aceasta este o potere mare și poterea aceasta nu are capăt. Eu trimit poterea aceasta mare pe fata N. N. în tot muschiul ei, în tot osul ei o transpui.»

Piatra aceasta *alatyryj* de-almintrea joacă rol însemnat în fabulă rusească: se află în mijlocul mării pre o insulă mare, este mama tuturor pietrilor, desub ea isvorește tot riul etc. etc. Krek, care aparține celor care cred, recunoaște în piatra aceasta *alatyryj* soarele, sub mare trebuie să înțelegem cerul nuoros etc. și Krek nu-i primul învățat, care e convins despre aceea, că aici avem de a face cu imaginațiuni stravechi mitologice. Din contră alții au demonstrat, cumcă în tradițiunile creștinești sunt foarte multe trăsături asemenea și a suscitāt atentiunea asupra împrejurării, că pentru aceasta *alatyryj*, a careia origine nici decât nu le a succes a ni-o demonstra, samēna mult cu piatra de altar. Eu cred, că sunt destule exemple acestea, ca să ne convingem ce basă infirmă au aceia, cari cu ori-ce preț voiesc a cerca în toate elemente străvechi mitologice; pentru aceea să lăsăm mitologia slavilor, dacă nu voim să fim decepti în mănecarea noastră.

Am memorat, că credința superstițioasă a slavilor sub influința creștinismului și-a luat altă formă, cu siguritate s'a și menținut nu un element, dar au schimbat nume, așa că, în vĕstmĕntul nou, mai mult nu putem recunoaște credința vechiă. Știm că creștinismul a schimbat în genere datinele originale ale popoarelor și le-a schimbat și modrul de cugetare, cu ceremoniile creștinești s'au lătit anumite forme esteriore, o ordine expansivă și asupra vieții de toate zilele, ear cu sânta-scriptură o ceată de proverbie și o opiniune în genere deja primită. Natural e, că acestea nu ni-e permis să le luăm în considerare, dacă voim să ne transpunem în cuget în viața internă a slavilor. Da o greu a face în locul acesteia altceva, fiind că datele

privitoare la aceasta sunt foarte debile. Numai de exemplu amintesc, că timpul trebuia altcum să fi fost împărțit, decât cum este acum : nici anutimpurile nu le-au deschilinit așa de rigid cași noi, luni, săptămēni nu-au cunoscut, că oare avut-au, cași noi zile de paușă cum sunt dominecile noastre, nu se poate ști. Semnalărilor e manținute până acum, aici ne părăsesc cu totul ; cu atâta sunt mai interesante numirile lumilor slave. Mai multe ginți slave încă și azi folosesc numiri de luni vechi, în loc de numirile de luni nouē, și întrebuițarea numirilor e așa de variă, și atâtea numiri de acestea se pot arăta și din fontăni nouē și din fontăni vechi, încât apare foarte învederat, că slavii nu au fost în clar cu conceptul lunii. Un nume foarte lățit de lună este pentru exemplu *listopad*-ul. Deja în cele mai vechi timpuri se folosește la slovenii vechi în sensul de « octomvrie », la croați și azi însemnează « noemvrie », tot așa la slovenii ruși, la ruteni, la poloni și la boemi. Dintr'un început numai *cadere de frunză* au însemnat, căci *list* înseamnă *frunză*, ear *pad* înseamnă *cădere*, — adecă timpul când se scutură frunzele e de a se înțelege. Nu mă pot estinde pentru a aduce la acest loc toate numirile de luni, din cauza spațiului și a scopului însă totuși mă voi folosi, pentru o numire, de ocașiune, cu atât mai virtos, că de aceasta numire se conexează aduceri aminte interesante. În limba polonă luna lui Iuniu se numește *cerviec*, în cea boemă Iuniu se zice *cerven*, ear Iuliu *cervenec*. Luna lui Iuniu se numește cu acelasi nume în manuscritele vechi slovene și la ruteni, cași la boemi. Numirile acestea se derivă din cuvântul *crv*, *cerv*, care originalminte semnează vierme, dar deja foarte timpuriu a însemnat goangă de scarlat ; așa apoi pottem pricepe, că mai în toate limbile slave aflăm adiective pentru cuvântul *rosiu*, care se derivă din *crv*, *cerv* în limba slovenă vechiă *crvenyi*, în cea polonă *crveny* etc. Numirile de lună susnumite însemnează așa dară timpul când adunau goange de scarlat și din semnalari isto-

rice se știe, că goangele acestea se foloseau spre vāpsiri acolo, unde și azi se folosește numirea împrumutată dela ele. În Polonia mai de mult trebuia să adune goange de acestea zilerii pentru domnii proprietar.

Am văzut la un nume de lună ce aduceri aminte interesante se conexează câte cu un nume : ne farmecă timpuri de mult trecute câte un nume de acestea, ne dă lumină nouē asupra semnalărilor, le completează sau în parte le întregesc. Să ne aducem numai aminte de numele locative ; în Germania în multe locuri, ear și în Transilvania multe nume locative slave azi sunt numai monuminte, monumente pentru timpuri de mult trecute. Și ce stă pentru numele locative, aceea stă și pentru numele personale, cu toate că acestea din natura lucrurilor se schimbă mai de grabă : nu o familiă poartă nume slav, fără a ști, că cum, decând și dece, pânăcând un urmaș se cugetă și-și schimbă numele cu altul nou și cu acesta monumentele vechi referitoare la timpuri vechi se îpuținează cu unul.

Deja am amintit, că semnalările vechi nu ne prea vorbesc despre doinele slavilor, și-apoi dacă despre un popor se zice, că-i place a cânta și că toate momentele vieții aceluia se reoglindesc în doinele sale, așa de sigur poporul slav e acela. Dacă însă aș voi a mă admito la particularități, dacă aș voi a vorbi despre poemele epice ale sērbilor, cari ne esplică în multe activitatea rapsodurilor grecești, dacă aș voi a aminti cântecele acele frumoasē chorice, de cari întreaga Rusia resună, dacă aș voi a trece preste doinele tuturor popoarelor slave deși numai în cele mai mari trasături, — ar trebui să scriu despre acestea o carte întreagă. Și totuși nu-mi pot închia scurtul concept asupra trecutului slavilor, fără a nu aminti încă odată doina poporală a slavilor. Căci atâta e sigur, că deși slavii în tempurile vechi nu-au fost așa blānzi și așa culti precum presupune și crede nu un savant slavist ; deși din datele cronicarilor, nu odată se vede a aparca sēlbătēcie crudă : cântecele lor frumoasē au

fost și în timpurile acelea străvochi, când locuiau încă la olaltă, sântământ profund și foc dzeesc și atunci încă era întrênsele; car focul acest dzeesc e apt, pentru a concentra {mai aproape popoa-

rele slave, și a face să se uite înstrăina-rea contrariă naturoi, născută și adoptată prin frecările politice.

O. Asbóth.

CUVINTELE ROMÂNE ÎMPRUMUTATE DE LIMBA MAGHIARĂ.

— De Dr. Iosif Szinnyei. —

(Urmare.)

Konty după George Alexics (Nyr. XX. 92.) luat din limba română: după Simonyi C A m. nyelv. I. 117.; (Nyr. XX. 131.) din cea italiană. Însemnarea rom *conciu* e: 1) Konty; bund kofpbund; 2) bobita; schopf (Lex. Bud.); a italie-nescului *concio*: putz, zierat. Alexics ne argumentează împrumutul dela români prin aceea că: noțiunea e una și aceeași în ambe limbile, de altă parte limba sârbă încă ne-o arată aceasta împrumutându-l și ea de la români. În aserțiunea ultimă, eu nu aflu nici un argument, căci de unde putem face conclusiunea că dacă sârbii au luat acest cuvânt dela români, și maghiarii să fi împrumutat de acolo? Dar dacă sârbii nu au cuvântul respectiv din l. română? Sârbescul *Konda* (*Kondja*) la Popovics «zopf» la Miklosich, art haube; chiar dacă l'am considera după noțiune ca luat din l. română; forma derivațiunei, cu *d* și *a* ne arată destul de chiar că maghiarii au fost împrumutătorii (d. c. *csont, kard, font, dorong, gödör. sor* > *qunta, korda, funta, durunga, gudura, șura* etc. ear cu privire la transformarea ung. *cs* > sârb. *d* v.: *gyoles* > *dold, kines* > *kinca* > *kinduriti*) din care cauză eu sprijinesc părerea lui Munkácsy (Nyr. XVII. 90.) care numără cuvântul *konda* între cele luato din l. maghiară, motivarea lui *cs*, forma slavă e cunoseută numai pre un teritoriu prea îngust și cu privire la noțiune o cu mult mai specială ca cea maghiară nu poate fi decisivă în ceea ce se ține de întrebarea că oare românii au fost împrumu-

tătorii sau maghiarii, dar după cum am amintit deja în favorul l. maghiară vorbește și forma derivațiunei. Față cu aceasta un argument altcum destul de slab a lui Alexics de sine cade.

Cela-alalt argument, că adecă atât în l. maghiară cât și cea română are una și aceeași noțiune, i-la slăbit încă Simonyi când ne arată că și italienescul *concio* încă are noțiunea de kopfputz ceea ce ni-o arată cuvântul *acconciamento*; *aufputzung*; *zurecht machung, haupt-sch muck*: la cari mai pot adauge încă și; *accontiatura*: ornatus capitis (Lex. Bud. I. 135). Bine zice Simonyi când ne spune că împrumutarea că chiar din cercul luxului avem multe cuvinte luate de la italieni, că d. e. cuv. *paroka* încă vorbește pre lângă împrumutarea din l. italiană.

Ce se ține de transformarea *concio* > *konty* adecă: *cs* > *ty* v. Nyr. XIX. 100; ear la finea cuvântului *boccacino* > *bokacsin, boitare* > *bojtár*; *gancio* > *gâncs* etc. Că sunetul final oare în l. maghiară s' a perdut (ca bună oară cuv. *gâncs* v. *gâncso-val* Com: Ian. 210. și *gâncso* în Dicționarul meu) sau doară chiar în limba împrumutătoare (dial. vinețianu) nu esăminez. Amintesc însă încă despre o împrumutare carea vorbește contra aserțiunei că cuvântul *konty* ar fi luat din l. română și anume că aceea că mai întâi îl găsim în codicele Virginia Cp 149. (vekoni fedelel fel neuclt kontiokal) deci în timpuri cam de demult după ce acest codice e cam de prin secolul al XVI-lea în acele

vremuri însă u (ü) final esista încă l. română ca argument mă provoc la cuvântul intrat în l. română cu o jumătate de veac mai târziu: *franțu* (franțu) care ne indică la vorba de azi *franț* (franțu). Ear când cuvântul *franț* de azi a fost *franțu* atunci și *conci* a sunat *conciu*. Deci cu tot dreptul am putea aștepta ca în condicele numit să aflăm nu *contio*-k ci *contiu*-k. Împrejurarea că în realitate nu stau lucrurile astfel, ne arată încă că *konty* și *franțu* nu's din aceea patriă sosite la noi.

Kopács (ett. Cojocna. Nagy-Ida, Ákos Bodor; Gherla I. Kovács; *kopác*, *kopász* ciang. Mold. Ny. IX. 530. X. 204.) — rom. *copaciu*: baum (Lex. Bud. Barcianu).

Kópé, góbé — rom. *copil*: enfant; kind, knabe (Cihac, Barcianu.) V. Nyk. XII, 104 (Edelspacher); Nyr. XVI. 29. (Alexies György); 182 (Putnoki Miklós); 226 (Szarvas Gábor.)

Korosnya (etc. Brașov. Hétfalu Nyr. XVI. 526; XXI. 528; Paul Király); *hát korosnyában* (vinni valamit): nyerg hátban (etc. Brașov. Tatrang Nyr. II. 477.) — rom. *crossná*: crochets de porteur, sellette (d'un petit marchand) hotte, charge; reff der lastträger; leder des tragreffs; tragkorb; last, o *erosná de lemne*: eine tracht, ladung holz, die man auf dem rücken, trägt (Cihac. Barcianu). Cuvântul *crossná* e luat dela slavi, v. usl. sêrb. *krošnja*; bulg. *krosna*: wiege, boh. *krošnja* korb; rut. *krošnja*, *korosnja*: art fischnetz rus. *krošnja*, *korosnja*: körbchen aus weidenruthen (Miklos).

Kort ett. Brașov. Hétfalu Paul Király) — rom. *cort*: tente, pavillon, parapluie: zelt, hütte, regenschirm (Cihac Barcianu) < grec. n. *κορτη κορτως*: tentorium. *Castroꝝ impedimenta* (Cihac).

Kortuj (Szolnok doboka, Domokos Nyr. XVI. 377). — rom. *cort* v. cuv. de mai sus) cu articolul final: *cortul* d. e. *mutuj*, *moszuj*, *nyirely*, *korbuly* (Nyr. XXII. 387—389).

Koszilt (ett. Brassó. Tatrang) Nyr. II. 477). — rom. *covăsit* d. e. *lapte covăsit*: gestockte milch, sauermilch; *covă-*

sêse: gerinnen (Barcianu) < sl. v. *kvass* fermentum; *kvassiti*: netzen: sauern: (usl. bulg. sêrb. rut. pol. boh. *kvass*). Slavul *kvasz* a trecut și în l. maghiară în forma de *kovász*. Cuvântul *koszilt* (de nu cumva e eroare din peana comunicatorului) s'a format din formele: **kószitt* < **kovo-*
szitt.

Kovrics (ett. Brașov. Hétfalu, Zajzon Nyr. III. 327) — rom. *covrig*; perec, craquelin: bretze (Lex. Bud. Cihac. Barcianu) Forma maghiară s'a format din pluralul *covrigi* și cuv. românesc (Edelspacher: Nyk. XII. 104). Cuvântul *covrig* e de origine slavă *kovriga*: kreis, art rundes brot (Miklosich).

Koszók (Székelyföld Tsz. Erdélyi L. népd. és mond. II. 328; Kriza; ett. Udvarhely Pál Király; tin. Homorod Moise Baczó; ett. Csik M.-ny. VI. 373; ett. Háromszék Nyr. V. 37.; ett. Háromszék Uzon Nyr. VIII. 376.; Erdélyi L. ett. Brașov Hétfalu Nyr. V. 377. XVI. 527.; Zajzon Nyr. III. 373.; ett. Kisküküllő Szókefalva, Nyr. XIV. 217.; ett. Szolnokdoboka, Malom, Ileanda mare, I. Muzsi; Vékony I; Sighisoara Nyr. IX. 44.; Bánffyhungad Myr. XII. 380; ett. Sălagiu N. Floris, Îneze Kálmán; Bucovina Nyr. XII. 472; *kozok* ciang. Mold. Nyr. X. 204.) — rom. *cojoc*: ködmen; pelisse en peau de mouton; pelz (Lex. Bud. Cihac. Barcianu) Miklosich (Nyr. XI. 271.) ține cuv. maghiar *kozok* ca luat de la slavi dar e în rătăcire. În limbile slave nu obvine decât formele *kozuh*, *kozuch* din cari în limba maghiară nu s'a fi făcut *kozok* ci **kózú* sau **kozú* (d. e. sl. *lopuch*, *lopuch*, > *lapú*, *lapu*, pre care eu în consimțire cu Miklosich și Asboth 'l cred contra părerii lui Halász și Munkácsi, de luat dela slavi; sl. r. *plihu* < *pele*, *vlach*, *vlah* > *oláh* respective *oláh cech*, *ceh* > *cseh*, resp. *cse*; *méhá* > *méh*, resp. *mé* etc. Între slavismele limbei maghiare nu se află un singur cuvânt la care am putea observa transformarea lui *ch*, *h*, final în *k*. Pre lângă împrumutarea din l. română mai vorbește și noțiunea sinonimă a cuvântului român și maghiar precum și aceea că cuvântul *kozok*

obvine mai cu seamă în ținuturile din apropierea românilor. (Derivatele: *kozso: kol, el-kozso:kol* etc. Csik M.-ny. VI. 373; etc. Háromszék Nyr. V. 37. d. e. el nad-rágól.)

Kozsókar (kozso:kar): (ett. Braşov Hétfalu Nyr. XVI. 526. Tatrang II. 477. Bucovina Nyr. VI. 472.) = rom. *cojocar pelletier, fourreur; kürsehner* (Lex. Bud. Cihac Barcianu) < sl. *kozuhar*.

Kukuci: 1 (cuvânt desmerdător) micuț, mai cu seamă la copii; 2. (cuvânt de batjocură) om mititel (Baia-mare, etc. Sătmar Nyr. XIV. 428.) — rom. *cucută, cocută*; *poupard, mignon, mignonne, wick-elkind, schooskind*, (Cihac, Bărcianu) și final s'a format după analogia cuvintelor de desmerdare (*Pali, Pisti, Jozsi* etc).

Kukuta (ett. Braşov Hétfalu Paul Király; ciang. Moldovei Nyr. X. 204) — rom. *cucută*; *schierling* (Lex. Bud. Bărcianu) < sêrb. croat. *cucută* (Cihac).

Kurászló (Bucovina. Nyr. VI. 472.) — rom. *coraslă* = lat. *colostra* (Cihac) Formele mai comune a acestui cuvânt sunt: *colăstră, corastă, curastă* (Cihac, Barcianu, Lex. Bud.) de aici ruțenul *colostra culostra* têtutescul *curastra* (Miklosich) și vorbele; *kurastra, gurăsta, gurászka, gulăstra, gulăsta, gulestra, gujestra*, care s' răspândite în Ungaria de sus și țara de jos (v. Tâjszótărul meu). Curat împrumut românesc avem însă a ținea numai forma bucovineană *kurászló* deși e posibil că și alte forme (d. e. *gulászta, gurászta*, din Kapnikbánya *gurászta* din ett. Têrnavé mici etc)

Kurélye (ciang Mold. Nyr. IV. 3; IX. 552. X. 204.) — rom. *curele* pluralul de la *curea* cu care l' comparăază Edelspacher (Nyk. XII. 104. și pre urma lui și B. Munkácsi (Nyr. X. 204.) nu e bine făcută compararea cuvântului *kurélye* cu românescul *coral* carea o aflăm la pag. 3. din Nyr. tonul III.

Kurety: (ett. Hunyad, Lozsád Nyr. XXII. 458.) — rom. *curechiu*: *kraut* (Lex. Bud. Barcianu). Cu privire la transformarea rom. *ch* în ung. *ty* vezi cuv. *entyinál* (Nyr. XXII. 436).

Kurka (ciang. Mold. Nyr. Nyr. III.

3), — rom. *curcă*: *truthenne* (Lex. Bud. Barcianu). — grec nou: *κορκα*. Că cuv. maghiar e de origine românească e arătat deja la pag. 104 din Nyk. XII. (Edelspacher) și Nyr. III. 3, (Szarvas) (d. e. *curcan*.)

(*Kurka*: «câput muereșe scurt» (ett. Hunyad, Lozsád Nyr. XXII. 502.) după părerea lui S. S. Kolumban acesta ar fi luat de la rom. *scurteică*, a cărui însemnătate e: *kurzer pelz* (Lex. Bud.), *jäckchen, Ieibrock, kurzer pelz* (Barcianu); dar aceasta nu o potem primi din cauza divergenței ce o găsim între forme de atari (rom. *scurteică* în l. maghiara cu greu ar fi luat o altă formă ca: **kurtéka*.) Cuvântul *kurka* e probabil de origine slavă v. bulg. *kurka* pelz (< ture. *kürk*; wolf, pelz; Miklosich) vezi mai departe încă rus. pol. *kurta, kurtka*, boh. *kurka*: art kleid (Miklosich) de aici apoi maghiarul *kurka*: câput scurt (ett. Abauj, Jászó Nyr. IX. 478.)

Kurkálódik (ciang. Mold. Nyr. X. 204) — rom. (*încure* (-are, -at): *verwickeln verwirren* (Barcian). Ne-a arătat o B. Munkácsi (Munkácsi (Nyr. X. 204) cu

Kurkán ciang. Mold. Nyr. X. 204.) — rom. *curcan*: *coq d' Inde, dindon; truthahn* (Cihac, Barcianu.) Ne-a arătat B. Munkácsi (Nyr. X. 204.) v. *kurka*.

Kurtékli (S. Gyarmathi Vocabularium cuv. sêcușe); probabil acelaș vestmânt care ocură și sub numele *kurti* în Sêcuime. Acest cuvânt ni-l esplică Șimonyi (Kombináló szóalkotás 16) ca provenit din amestecul *kurti* + *rékli*. Eu încă's de părerea că e cuvânt mestecat, dar eu partea primă o deduc dela românescul *scurteică* (v. mai sus .2. *kurka*.) Forma *kurtékli*, e o formațiune de atare cum e *derékli* (Szatmár. Paul Király v. Tâjszótărul meu.) Transformarea ambelor cuvinte au ajutat starea lucrului, că mai multe vorbe cari însemnează bucăți de vestminte sê termină 'n *li* (d. e. *lajbli, janikli, mandli, pruszli, vizitli* etc.

Kurti (Sêcuime, Tsz. Nyr. II. 556 V. 221. Anton Andrassy 1843, L. Kóváry 1842; ett. Udvarhely; Nyr. III. 513; ett. Háromszék M. Ny. VI. 336. Nyr. V. 60.

Vadr. 499 a. ; Mih. Dézsi ; Uzon Nyr. VII. 429; ctt. Csik. Nyr. VII. 331; Györffy Iván ; Csik-Madaras Nyr. XX. 47. Táj-szótárul vechiu ne esplică acest cuvînt ea : «kurta asszonyrekli» cîea ce ușor ne poate aduce la credința că *kurți* nu-i altceva decât diminutivul cuvîntului *kurta*. Aceasta sî se pare așa de probabil încît nici că sî vede lipsă a mai tracta și acest cuvînt. Dar lucrul totuși nu e chiar așa sigur precum 'l credem noi. Acest cuvînt adecă mai are încă și a treia variațiune adecă : *scurți* (tot în Tsz. care îndată ne aduce în minte cuvîntul românesc *scurtă* (jaquette fourée; Cihac.) Acest cuvînt e chiar așa de amăgitor ca și ungureșcul *kurți*. Cu privire la formă, corîspunde cu forma feminină a cuvîntului *scurt* și noțiunea încă ne face a crede că ambele 's înrudite. Și lucrul totuși nu stă astfel. S delat începutul cuvintelor *scurt*, *scurtă* = lăt. *curtus curta*. = ital. *corto, scorto* = albanesul *scurtă* nu e altceva decât rămășiță prepositională. Cuvîntul *scurtă* care ne notifică «vestmîntul» e străinism, v. turc. *kürte* «veste, habit, court, veste, kurze jacke» (Zenker); tot acesta 'l găsim și la slavi : rus. pol. *kurta* «art kleid» (Miklosich.) Turcescul *kürte* în l. română la început a lua probabil forma **kurtă* dar mai tîrziu după ce atît natura veșmîntului cît și firea limbei le-a adus în legătură cu cuvîntul *scurtă* a luat forma aceasta. Așa s'a făcut din un cuvînt original și unul străin : un sîngur cuvînt (vezi părere mea despre cuv. maghiar

fial-Nyr. XXIII. 148.) Dacă urmărim însă originea acestor cuvînte paș de paș ne vom convinge că «concederea» acestor nu-i alta de cît reînnoirea unei relațiune străveche (sit venia verbis!) Cuvîntul turcesc e (după părerea mea) de origine indogermăna, aparținînd acelei familie de care sî țin și lăt. *curtus*, ital. *corto*, span. *corto*, port *curto*, franc. *court*, germ. *kurz*, sl. v. *kratākā*, usl. *kratek*, kurd. *kurt* (scurt și *kartek* : vestă.)

Ungureșcul *kurți* nu sî poate considera ca luat din turc. *kürte* căci nu găsim cauză din carea s'ar fi făcut din *ii* — *u*. Cred de mai probabil că acest cuvînt a trecut în limba noastră cu sunetul sîu original. (Mon. F. M. E. I. 290; I. 282.)

Luat de la slavi încă nu 'l prea putem crede pre *kurți* după ce forma *kurta* numai în l. rusă și polonă ôbvine. E prea probabil însă că cuvîntul a venit din l. română ceea ce e sprijinată prin împrejurarea că cuvîntul e cunoscut numai în sîeuime, a doaua prin forma *skurți* carea nu s'a putut forma decât din forma românească *scurtă* din carea prin eliminarea consonantei inițiale s'a făcut *kurta* din carea apoi cu diminutivul *-i* s'a format *kurți* sau de nu așa, atunci după analogia altor nume de veștmînte (d. e. *lajbi*, *pandri* etc.)

Trad. I. C. Pap.

HIGIENA COPILULUI.

Numirea de «*Higiênă*» provine dela «*Higea*» zeița sînatăței la Greci și Romani, înfățișînd o fecioară în care sînatatea, frumșeța și juneța erau întrupate.

Folosul higienei e de a ști și a cunoaște firea corpului nostru, a-i presta ceea ce îi folosește și a delatura tot ceea ce i-ar fi spre stricăciune, devenind ast-

fel sînatîși și viguroși căci numai omul sînatîș și viguros poate fi membru folositor familiei și neamului sîu, precînd cel bolnav, slab și neputincios cade tuturor spre greutate.

Omul sînatîș și viguros — deși sî l ptă cu unele neajunsă ale vieței trecătoare — totuși e destul de bogat, avînd sperare în viitor și iubînd pre deaproa-

pele său ca însuși pre sene; el nu schimbă cu cel bogat, care de regulă devenind egoist o pătimăș deoarece în dânsul nu se mai resfață: nici dragostea și nici darea de mână către deapropiele său, precum zice și poezia:

Nu-i sêrac acela care
Duce vecinic lipsă mare;
De iubește și-i iubit,
Traiul său e 'naurit
Căci prin griji ce-impresoară
Tot mai are ș-o comoară:
Sufletul său plin de dor
Bold de viață-n viitor.

Ci-i sêrac bogatul care
Toate le are de 'mbuibare,
Dar de toate s'a urit,
Și pe nime n'a iubit.
Înima lui nu sêmțește;
Sufletul său e pustiu,
Par că nici nu este viu.

Ce folos de bogație,
De comori ce pot să fie
Pe pământul rotogol
Dacă sufletul ți-i gol?!
Ce folos chiar de viață,
Dacă nu te mai resfață
Dragostea ce-n brațul său
Face din om Dumnezeu?!

În legătură cu acestea e necesar a cunoaște mai înainte de toate:

- I. *Anatomia corpului nostru,*
- II. *Dietica.*

Dietetica cuprinde în sine toate regulile după care trăind cineva are să fie și să rămână sănătos și viguros.

Ea ne învață:

1. Să ne dăm grijă cuvenită corpului nostru, ca astfel să înlesnim lucrarea fiecărui organ.

2. Să cunoaștem toate înriurințele folositoare și stricăcioase, pentru a profita de dînsele, după ce e mai ușor a proveni o boală decât a o vindeca.

În corpul omenesc deosebim două lucrări fundamentale: a) *creșterea*, b) *desvoltarea*. Creșterea, să promovează prin

alimentare ear desvoltarea prin mișcări corespunzătoare.

Să le tractăm acestea pe rînd din punct de vedere igienic!

Ce poate fi mai plăcut, mai măestros decât primele simțăminte materni. Câte speranțe, câte umbre mărețe, câte cugete plăcute leagă o muere de noul-născutul său! Și nu e mirare, când cu toții pretindem — și cu tot dreptul — ca în copil să se plînteze încă din primele zile ale vieții toate simțămintele nobile, cari au al face om, și ca atare membru folositor sie însuși și seminilor săi. Ca să putem corespunde acestora, trebuie să observăm unele cerințe neapărat de lipsă la educațiunea rațională, care e punctul de mîncare, basă solidă a tot ce e bun, nobil și necesar unui muritor.

Fiecare muritor și salută prima sa venire în lume — deși în așternut moale — prin un plîns destul de dureros. Aceasta o comite noul-născutul cu tot dreptul deoarece noua viață îi este necunoscută și ca atare incomodă.

Îndată ce începe a gustă din dulcele amar al vieții pămîntesti dă uitărei trecutului viforos, dealtecum plin de îndestulare — și prinde rădăcini — așazicând — nedistructibile pe bina vieții noue, semn că începe a-să orienta în spațiu și timp și astfel devine mulcomit.

Copila de 3000 gr. ori copilul de 3250 gr. — avînd a să lupta în câteva zile cu noua viață — și perd din pond $\frac{1}{16}$ parte.

În 6—7 zile însă — ne mai avînd a să lupta cu alte dificultăți — ajung eară la finea primei luni — computând pre zi 32 gr. — apasă 4000 grami.

De altecum pondul zilnic al noul-născutului variază lunar precum urmează:

L u n a											
II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
g r a m i											
30	26	26	19	16	14	12	11	9	7	6	

Cu începutul al unei a VI-lea pondul e aproape dublu, precând cu începutul anului al 2-lea aproape întreit.

Copilul alăptat regulat va da rezultate și mai înbucurătoare ca cele arătate în datele de mai sus. Aceasta însă nu poate obține la copii nutriți măestrit, cari până după dentățiune rămân de regulă sub măsurile ordinari.

Creșterea ori decreșterea pondului se poate aștepta mai sigur prin cumpănire regulată, așa d. e. în fiecare săptămână alegem o zi anumită în carea se cumpănește copilul — după ce s'a scăldat și nutrit — cu haine cu tot. Greutatea hainelor apoi ușor se poate subtrage.

Laptele mamei e cel mai corespunzător nutrement al copilului. Astăzi alăptarea — prin însăși mama sa — în cele mai multe casuri se neglijă de nu chiar se face numai din modă și prea arare ori din pedeci adevărate precum morburi etc.

Aci adaog fără de păcat, că ori ce mamă, care a fost destul de tare ca să poată naște un copil, va mai fi tare încă și a'lăpta. Nu zic, că n'ar fi și cauze suficiente de a nu putea a lăpta, dar în aceasta privință numai medicul e chemat a decide meritore.

Obvenind mamei pedeci de a nu poate alăpta însăși se iveste necesitatea de a recurge la doică.

Alegerea doicei și laptele ei.

Regulele generali la alegerea doicei ar fi următoarele.

a) construcțiunea ei fizică, b) etatea, c) dezvoltarea bobocului și d) calitatea laptelui în proporția cu dezvoltarea copilului. Un factor principal la calitatea și cantitatea laptelui doicei e ordinea în mâncare.

La principiu să se observe a nu schimba deodată bucatele ce le a folosit doica până în presinte (la aplicarea ei de doică), va să zică, să se trecă încet și treptat la mâncări noauă.

Mâncările consumate de doică numai atunci fac rău copilului, când acelea i-au cauzat rău (dispușețiuni rele) și doicei pr. vomare etc. Preste tot trebuie înconjurată mâncările aromate prea tare,

precum și folosirea în măsură mare a beuturilor spirituoase.

Asemenea influințază în mod însemnat asupra laptelui și o dispușețiune spirițială bună ori rea a doicei, în care cas e mai bine a nutri surgătorul cu pompa de supt.

Scursorile lunari a doicei încă lucră în mod însemnat asupra calității laptelui și astfel asupra sugătorului. Cu scursoarea deodată trec și urmările dăunătoare și așa n'ar fi consult a schimba doica de câte ori are scursori. Schimbarea ei, se face la tot casul, când a devenit earăși grea. Doica trebuie să petreacă cât numai să pote prin aer liber, făcând mișcări moderate, observând regula în nutrire și iubind curățenia.

Cu cât se aplică mai des copilul la supt, cu atâta învață mai în grabă a suge și cu atâta 'si va supleni mai îngrabă perderile avute în pond.

Prima alăptare să nu se amâne mai departe — după naștere — ca 6—10 oare. Așteptarea și amânarea în aceasta privință e numai negligere.

Laptele prim e un mijloc curățitor de meconiu (balegă ciroasă) și nu se poate supleni — acest mijloc — cu nice o medicină ori pompă de supt.

Pentru alăptarea mai departe să se observe următoarele:

1) Țițale nu sunt chemate a procura copilului odihnă, ci numai a-l nutri.

În primele zile lipsa de somn a copilului stă pe un grad foarte înalt. Aceasta se deduce din împrejurarea, că el din 24 oare doarme 18 oare. Copilul se trezește numai atunci, când sau e flămând sau incomod d. e. prin fașe prea strînsă ori umede etc.

Copilul hrănit adoarme momentan ear fața lui arată îndestulire și vialitate.

În lunile prime să-i se tindă țita tot la 2 oare în timp de 15—20 minute,

Noaptea îi este destul de 2—3 ori, la olaltă în 24 oare de 8—10 ori.

Alăptarea în cele 15—20 minute încât e posibil să-se întimple preschimbat din ambe țitale. Dacă sugătorul adoarme înainte de a se hrăni de ajuns, chinuit

de foame, se trezește eară și astfel continuu incomodează pre cei din jurul său.

Ba adormind cu țita în gură până a nu se hrăni deajuns și rămânându-i laptele în gură, poate căpăta morburi însemnate de gură, cari toate împedecă atât nutrirea regulată cât și creșterea lui corespunzătoare. De aceea nice când se nu concedem sugătorului a adormi înaintea espirării celor 15—20 minute.

Dela a 4 lună căpăta nutremântul numai la 2 $\frac{1}{2}$ —3 oare, va să zică: pe zi de 6—7 ori. De aci încolo suptul de noapte încă, se reduce la oarele 11 noaptea și demineața. Dacă observăm neliniște — deși am observat toate cele de sus — i se poate tinde puțină apă cu o l'nguriță mică.

Purcezînd în modul arătat, copilul va respecta cu tot deadinsul odihna de noapte a părinților etc.

Dela 5 luni e destul a alăpta copilul în 24 oare de 5—6 ori. Mulți copii fiind tare măneciosi, răpesc în mod lacom țita, o sug barbar și se lasă curund de ea; ear laptele supt îl vomează eară.

În atare cas e mai consult în anumite intervale a întrerumpe sugerea.

Pentru delaturarea vomărei e bine a nu scutura copilul din motivul adormirei. Aceasta datină rea se practisaza deja mai pe tot locul, deși ar fi sosit timpul ca să se sisteze.

Din luna a 7—9 es cei 2 dinți incisivă superiori, cari ne admoniază ca nutremântul de până aci e suficiente. Urmează deci separarea sau înțercarea.

2. Mama ori doică să nu alapteze nice odată culcată ci șezînd, — chiar așa nu e ertat a lua copilul în braț, spre a se nutri. Mai cu scop e a șeă pe un scaunel și astfel al nutri în așternutul său propriu.

Câte nenorociri se pot întâmpla atunci când copilul fiind în pat lângă dînsă, ea adoarme de greu?

3. Copilul să nu se trezască nice odată din motivul că e flamând. Aceasta regulă să se observe și noaptea.

Copilul alăptat regulat se trezește tot-de-a-una la timpul său.

Escepținne fac numai copii cari încă nu s'au dedat la sugere regulată, și astfel când ar trebui să sugă ei dorm.

Datina proastă de a înmuia sffireul (bobocul) țitelor cu scuiat e de delaturat; mai bine să se folosască apă curată.

Observând cele descrise mai sus, copilul va crește și desvolta regulat; va fi tot-de-a-una vial și nu va incomoda cu plâns zădarnic pre nime. Acesta e fundamentul pe care se razimă atât dezvoltarea fizică cât și cea spirituală.

Cu eșirea dinților se începe pre încetul încercarea sau separarea.

Prima recerință a încercării e *dedarea* sugătorului la mănecarea din mână. Spre acest scop îi dăm odată pe zi — mai târziu de 2 ori — supă de carne puțin sărată, dar amestecată cu $\frac{1}{2}$ ou.

Prima încercare de regulă nu ne succede; cu toate acestea nu trebuie desperat. Copilul va cădea învins dându-i puțin zahar gol, ori mestecat cu lapte.

În cel mai rău caz, trebuie puțin flămânzit.

Cu toate acestea se nu uităm, că facem numai probă cu nutremântul măestrit; probăm adevă, să ne convingem eum îl suferă stomachul copilului, — pregătim copilul pentru înțercare. În tot casul nutremântul lui principal e laptele mamei sale, la care între împrejurări nefavoritoare trebuie să ne întorcem eară.

Înfluința rea a nutrementului artificial se poate deduce din sgărcirea picioarelor spre foale, din eruperea copilului în sbiărat dureros, în care timp copilul aruncă neîncetat cu picioarele. Ce dorere ingrată provenită singur numai din ingreunarea stomacului. Între atari împrejurări unii părinți — neștiind cauza adevărată — string toate recusitele și resturile de mănecări, îmbiind copilul cu scopul de al malcomi. Înzădar însă, că în loc de a reuși, mai adaog răul!

În unele casuri îl și afirmă sub tot feliul de preteste, causându-i micuțului inocent și mai mari dorei

Separarea totală se întâmplă așa că laptele mamei se înlocuește cu de căcă

și încă 2 părți de lapte cu o parte de apă feartă și pregătită în modul de mai jos. Aceasta amestecare scăzând din ce în ce sub decursul celor 2 luni următoare, cu finea lunei 9-a ajungem la lapte curat. La început una, mai târziu 2 și în urmă toate alăptările se suplinesc cu nutremânt artificial.

Separarea finală să se întâmple între 8—12 luni după eșirea primilor dinți incisivii (6 la număr) după cari urmează un interval de stare. Încât e posibil separarea să nu se întâmple în lunile Iuliu—Septemvre.

În urma întârzierii eșirii dinților, ori a vre-unui morb și chiar în prevederea greutăților ivinde — cu separarea — e consult a mai amâna înțercarea.

Tempul și modul înțercării e un moment ponderos în viața copilului prin urmare nu ne este ertată pripirea.

A consulta cauza cu medicul, ar fi cu mult mai recomandabil.

Vasile Rebrean.

CELE DOAUË RĂCHIȚI DE LA AIUD.

— Novela. —

(De Maur șiu Jókai.)

Între Aiud și Felvincz taie curmeziș drumul un părăuaș preste care azi e redicat un pod bun de peatră. De ambe părțile acestui părăuaș se află câte o răchită nespus de mare cari au trecut istoric. Șapte rînduri de oameni leau văzut crescând și povestea acelora a trecut din viță 'n viță și azi încă o povestesc chiar așa par că numai eri s'a întâmplat.

Sunt chiar o sută-cinci-zeci de ani de când erau foarte la modă curuții și lobonții. Azi dieta Aiudului legi curuții mâne lobonții, când unii eșeau din oraș, ceialalți intrau pre cealaltă.

Aiudenii mai bucuroși ar fi fost dacă aceștia nici nu i-ar fi onorat, cu atâte vîzute, fără s'ar fi cercat ei sînguri unii pre alții. Dar aceștia erau cu minte, ei au știut că lupta se poate câștiga și astfel că sterpești tot nutremîntul din jur și atunci învingii, apoi ei chiar așa începuseră a face.

Până când afară în Țara Ungurească se luptau înverșunat ostile principelui banderile puternice și strălucite, husarii sdraveni cu mintee de piele, haiducii aleși și dorobanții vineți și roșii, cu oștile domnitorului, până atunci țara era cutrierată

cruciș și curmezis de un popor desfrînat care era așa de asemenea încât și azi se zice că bietii tăuții nu putea deosebi că care-i curuț și care lobonț?

În mare parte erau oameni pre cari i-a păgubit total focul războiului și vrînd ne vrînd trebuia să iee coasa sau cio-magul la mână și fie din răsbunare fie ca să poată trăi a se face curuț sau lobonț după cum erau unii sau alții învingători.

Aceștia apoi cutrierau țara din oraș în oraș răpînd și furând unde dedeau de popor ascultător, aprinzînd unde se mâniau și fugind unde se spăriau. Apoi nu erau așa tari la propus căci cel învins tot-de-a-una trecea pre partea învingătorului așa că după Cserei s'a aflat om care a fost de 5—6 ori curuț și tot de atâte ori lobonț. Aceasta era apoi mare pedecă pentru cei ce voiau a 'și face renume mare căci dacă ajungea la ceva, în fie care moment se temea că nu cumva să învingă contrarul căci atunci trecînd ai săi pe partea inamicului toți capătă grație numai pre el îl vor spânzura.

Din acest neceas se scoteau de regulă așa să 'și schimbau numele mai cu

seamă o făcea aceasta lobonții cari 'și alegeau astfel de nume încât nebunii de curuți nici că le puteau exprima, de regulă foloseau nume germâne stricată pre cari nice ei nu le pricepeau.

Bașii curuților din contră sē nesucău a-și lua nume românești.

În vremea aceea era deci de o parte Balica, conducătorul curuților, care ședea în o peșteră din crepătura Turzii care și azi poartă numele lui, de altă parte cei din conducătorii lobonți cari locueau pre câmpie unul cu numele «Trajzigfritzig» celalalt cu numele «Borembucc» erau cei mai înverșunați năpăstuitori ai Aiudului și ai orașelor învecinate.

Cum erau numele alese, așa erau și cei ce le purtau; nește figuri când proste, când nemiloase sau glumețe când sângeroase sau blânde despre cari atâte lucruri de însemnat povestău cei ce-i cunoșteau, precât de multe fapte înfiorătoare auzeai din gura tuturor, ear cu numele lor 'și spăriau doicele pruncii plângători, sau sē batjocureau unii pre alții studenți din Aiud.

Studenții aceștia din Aiud erau foarte curioși copii.

Dacă cutare copil de calvin o ducea până acolo, că știea face din peană de găscă calamus: mamăsa îi încărea o păreche de dösagi cu pogăci, tatăl sēu îi cumpăra o păreche de cisme pre ramă apoi îl ducea la Aiud 'l punea în mijlocul curții colegiului dându-i o palmă 'l binecuvântă și 'l lăsa acolo că să făurească din el popă, professor, jude regec, căpitan sau consiliar. De aici în colo nu-i mai purta grija. Copilul apoi creștea, sē trezea cu barbă și mustață, 'l îndopau cu mâncare, beătură și știință, 'l închideau hermetice ferindu-l de toate ispitele lumesti îi purtau grija trupului și a sufletului 'l creșteau în frică lui Dzeu și faceau din el popă, professor, jude sau consiliar după cum îi slujea mintea și norocul, colegiul îi era acum și tată și mamă.

Cuvioasa matroană avea câte 5—600 de copii «de suflet» și mai multe sute de mii floreni spre creștorea acestora, plă-

tirea profesorilor vestiți cari au absolvat universrtăți vestite în străinătate, spre susținerea unei biblioteci din mii de tomuri, și multe alte beneficii cari toate îndemnau de o parte pre tineri la dilingință ear de altă parte îi aduceau la convingerea că nu-i mai bine ca a trăi după osteneala ta fie cât de modest.

Pe vremea aceea era ca rector al colegiului din Aiud sfinția sa domnul Gerson Szabó de Turda mare protector al științelor și om iubitor de tot ce era bun și frumos. Acesta adesē ori sē profunda așa de tare în «foliantele» sale în cât nu odată trēbuea să întrebe de soția sa că oare a prânzit el sau nu? ear înaintea școlarilor sei vorbea ca un oraclu. Lui îi plăceau numai științele liniștite și pacinice cum sunt astronomia și mecanica, nu-i plăcea de loc Istoria carea nu ne învață — după el — altceva decât a cunoaște numele acelor persoane cari s'au distins în uciderea de oameni, mințind de-a lungul și de-alatul în loc de a coregea lumea posteriorilor prin exemple înțelepte luate dela oamenii blânzi și înțelepți. Ba cu ura în contra Istoriei a mers așa de departe încât a impus profesorul de istorie că pre Cleopatra, Aspasia și alte persoane 'de aceasta categorie, să le descrie înainte elevilor ca pre atari persoane la cari a gândi încă e ceva înfiorător.

Apoi acēlora nu le era permis nice când a-și arunca ochii cătră cutare ființă mūrească. Dansul, violina și alte lucruri de petrecere erau pentru tot-de-a-una eschise din cercul acēlora ba și în biserică le-a fost desemnat locul cel mai din dērēpt la spatele bancelor, ca nu cumva să poată ochi vre unei fetișoare, căci idea lui era că tinerilor nu le e ertat a sē uita la mueri până nu sē poate însura, adecă până nu și-a isprăvit studiile și și-a câștigat pânea de toate zilele, și toate cele ce sē întâmplă înainte de aceasta nu duce spre bine.

De sine sē înțelege că aceasta era idea cea mai nepopulară care sē putea numai exprima în interesul binelui co-

mun și că aceea totuși e șod lucru ca un om dela al 14-lea an al vieții sale să nu se uite la ființă femeiască până la al 20-lea an chiar în etatea când acela pre fie care femeie o vedea frumoasă.

Mare pedecă era în deplinirea acestei maxime a sfinției sale chiar împrejurarea că el încă avea o fică carea era foarte frumoasă da de-ai fi ales un an de zile între fetele din Aiud ear' la ea ai fi ajuns atât era de frumoșică.

Câți studenți au văzut numai odată pre Clara, toți s'au amorisat în ea; dar ce folos mai ușor era unui suflet osindit a trece preste riul Styx decât unui student a se apropia de 20 de pași de Clara — fica rectorului.

Domnul rector avea o casă cu rădicătura chiar lângă colegiu. El ședea în parter ear fica lui în rădicătura a carei trepte erau însă închise cu o poartă din gratii de fer, deci nice aceea nu se putea întempla că cercând cineva pre dl. profesor să se rătăcească în chilia Clarei, în aînțea căreia în dar s'ar fi retăcit, că biata fetiță era în atât de evlavioasă și temătoare de Dzeu și de studenți încât sigur că fugea de el.

Apoi nici nu avea ori ce sprăhuiațec intrare în casa dlui profesor, ci el da intrare numai persoanelor probate.

Atari persoane recunoscute era și humanissime Iosif Zetelaky și humanissime Aron Karassiy.

Cel dintâi era un tēner de șeptespre-zece ani, cu o față ca o fetiță, favoritul dlui Gerson despre care era convins că și-a închis mai hermetecele sufletul în cărți decât cum ar fi pus în temniță sau spirt, pururea era primul emnens scria ori ce fel de versuri după ori ce temă, lui îi era tot una ori hexameter ori pentameter, sapphicus, alcai-cus, alexandrinus sau anacreonus: de sine se înțelege, că între aceste versuri amoroase nu găseai ci numai despre primăveară, eamnă, seceris, fulger, furtuno de mare și alte obiecte de staro natură; afară de aceasta vorbea fluent grecește, latinește, jidovește și franțuzește, cunoștea după număr stelele pre cer și florile

pre pământ, la experimentele chemice și fisice el era asistentul dlui Gerson și cu toate aceste era așa de modest și blând și rușinos încât când trebuia să povestească din mytologie pasagiul unde e vorba despre zeita carea purta puține veșminte roși ca para focului și pusă capul în pept.

Al doilea humanissime Karassiy, era puțin mai greu la cap, student de șese ani tăcut și cu sînge rece, pre care de aceea îl plăcea dl Gerson, căci nici la o beție nici la o bătaie nu-i figura numele, cea-ce de se întempla era mare posnă, căci humanissime avea nește pal-mi și nește umeri cari de și le punca în mișcare spre propria apărare, sigur că mult povesteau despre faptele acelora. Dar el nu își arăta puterea de cât numai în măiestriile pacinice a scobiturilor și sflederiturilor în lemn pregătind tot felul de aparate fisicale pre seama dlui profesor și arătându-și mișcările brațelor numai în timpul vacăției mare când țineau prelegeri dramatice în sala mare, se înțelege cu personagiu bărbătesc, în aînțea publicului bărbătesc când Karassiy, juca rolul lui Hercules, Zetelaky rolul Dejanirei când despre Iosif nime nu ar fi zis că nu-i în faptă fată; și era mai mare dragul a te uita la Aron cum lupta cu centaurii, cum arunca la pământ el singur câte 30 de zei păgâni.

Să apropiau chiar esamențele publice, sfinția sa se pregătea mult cu experimentele sale fisicale, că cum se face din apă aer? cum se lipesc cele două hemisfere în urma presiunii aerului? cum se poate aerul condensa? cum se pot juca sub aparatul electric oamenii de hērtie cari toate pre acele vremuri erau adevărate minuni. Spre acest scop el predă cheile museului aleșilor sei și cu mare îndestulare vezu că cei doi tineri în zori de zi erau acolo și numai sara tērziu eșiau de acolo. Aceștia 's tineri harnici, zicea domnul Gerson, luați esemplu de la dēnsii voi strengari, bețivi, mișei; ca să fiți și voi ca dēnsii.

Să vedem ce fac aceia în museu?

Acest muzeu are o ferestă care se putea întineca pentru experimente optice, carea se deschidea chiar în curtea domnului rector, cei doi voinici ai noștrii steteau în dosul ferestei și îndreptau în gaură un ochianu mare. Doar caută la stele? atunci nu l'ar îndrepta în jos . . . Chiar Iosif se uita acum în densusul . . . «Doamne, ce frumoasă-i!» suspina din greu . . . doară totuși stelele caută . . . «Chiar rupe o rosă, au cum aș vrea să fiu eu în locul rosei!» . . . Aceasta însă totuși nu poate fi rosă!

Tinerii noștri voinici sub acel pretext, că caută stelele și petreceau zile întregi cu aceia că cu ajutorul ochianului se delectau în frumoasa Clară urmărind-o cu ochii în grădină pre tot locul ba chiar și în chiliă, culină și pre totindenea, pentru Aron aceasta era numai glumă dar Iosif era mai dus; nu se mai putea deslipi de ochian, ba dacă mai mult timp nu o putea vedea, nu durmea, nu mânca nu avea nice o voiă ci numai suspina mereu, ba spre cea mai mare mirare a dlui Gerson nice la prelegerele lui nu mai asculta cu luare aminte căci și atunci îi sta gândul la frumoasa Clară care aduna cu mânele-i albe și fine frunze de rosă în șurțu-i curat.

La experimente încă făcea o comedie după alta. Strica tot ce i cadea în mână la experimentul cu fosfor-calium dădu hydrogen în loc de oxigen, era mai se pustie întreagă clasă.

Dl. Gerson nu 'și putea esplica că oare ce poate să fie cu el? scruta, cerceta; nu a aflat nemică; când se apropia el prin coridorul lung în muzeu toate erau la locul lor, telescopurile îndreptate spre ceriu, pumpele în lucru.

Iosif însă vedea cu ochii crescându-i durerea inimei când ochianul de multe ori îi aducea așa de aproape idea inimii sale încât 'și întindea mâinile după ea, și numai atunci se trezea din amețala sa, când se lovea cu degetele de părote și când Aron ride de doauș ori așa de gras.

Chinurilo acestea l maltratau așa de mult pre bietul de el, că în o zi,

groaznic de spus, se pusă la masă și scrisă «versuri de dragoste!» Versul era sapphie și conținea tot ce numai e frumos pe pământ. Când i-l cetj lui Aron, acesta jură că nici odată nu a auzit vers mai frumos ca acesta.

În o sară la lună ședeau cei doi tineri în fereasta muzeului și vorbeau la olaltă:

— De-ar putea ceti Clara versul tău zicea Aron.

— Hm! zicea Iosif. (Acea nu era lucru ușor, căci nu erau șapte foi de modă unde să le fi putut tipări.)

— De-aș fi eu în locul tău, eu totuși i-aș înmanua-o oarecum.

— Dar cum?

— Eu aș arunca-o de aici în grădină!

Cred zău; dar dacă vintul o dă la o parte și căzând în curte ajunge în mână dlui profesor?

Acum Aron trebui să zică «hm!»

— Acea ar trebui împăturită frumos și ascunsă între rosele înflorite ca demineata când vine să culeagă frunzele de rosă singur ea să o capete și numai să o cetească.

— Acea nu-i așa mare lucru, adause Aron, de aici te slobozi cu ajutorul unei funie până la zidul grădinei de pre vîrfu cărui a ușor poți sări în pământul săpat al gradinei, de acolo apoi suindu-te pre soc și ajungând la funie ușor poți veni înderăpt.

— Oare ce vorbești? Eu, să mă scobor din fereasta colegiului pre funiă? eu, să trec garduri streine? . . . în puterea nopții?

Aron încă se spărie de ce vorbi și adausă în grabă:

Eu n'am zis că tu să o faci asta, am zis numai că aceasta nu ar fi greu de isprăvit.

Iosif tăcu puțintel.

De odată însă tresare și zice:

— Nu știi aici undeva o funiă lungă?

— Ba știu funea cea vechca a clopoțelului, e aci în pod.

— Adă-o încoace!

Aron adusă funia, din un gerundium

făcu o șea pentru Iosif apoi leagă celalalt capăt de crucea ferestei și luând funea între mâinile-i puternice slobozi încetinel pre Iosif pân la zidul de piatră a grădinei. Această se pareă că nu se cugetă la aceea că dacă colegul seu ar scăpa funia din mână el numai pecăt și-ar frânge gâtul ci de cumvâ se temeă de ceva, aceea nu era altceva decât că oare nu 'l vede oare cine?

Dar nu 'l văzu nime. Trecu norocos în grădină, ascunsă versul între rose și cu ajutorul mânilor puternice a lui Aron, earăși ajunsă în museu unde numai acum începu a se mira preste fapta îndeplinită.

A doăua zi nice că cutezau a se uita unul la altul, ne cum să se apropie de ochian. Ca omul care a făcut o faptă neertată, fugea de locul unde au făcut-o și tremurând ascultau demineată pașii apropiânzi ai dlui professor.

Întră. Nice Iosif, nice Aron nu cutezau a i-se uita în ochi temându-se ca nu cumva să le cetească din ochi fapta de azi noapte.

— Vino humanissime la o parte.

Zetelaky era mai mult mort ca viu. Pentru cât bun e în lume nu s'ar fi uitat la professor care 'l privi tăcând din cap până 'n picioare.

— Numai atâta vreau ați spune humanissime — zise rece — că dacă de altă dată vrei a aduce versuri, nu le aduce preste garduri, căci tot a-i călcat tulipanii, — altcum nu-i reu versul ce ai scris numai în un loc cam schiopătează adonicul.

Cu aceasta îi pusă 'n mână versul. Iosif bueros era, dacă în acel moment se cufunda cu el colegiul.

Clara e drept că a găsit versul dar ca ori care fată bine crescută și ținu de datorință a 'l arăta mai întâi tatălui seu plângându-se și pentru tulipanii sdrobiți. Bătrînul îndată cunoscu scrisoarea și îndată află viclenia lui Iosif; mai mult nu-l mai încredință nice cu facerea esperimentelor nice nu 'l mai lăsa în physicum museum.

Întru aceea din când în când se în-

timpla că studenții mai auzeau și alte vești nu numai ce era scris în cărțile de școală și nu arare-ori și dedeau espreșiune plăcerii sau neplăcerii, din cari putea omul prea ușor deduce că acești trei sute de înși dacă ar da față la luptele lobonților și curuților sigur că nu vor să steie cu mâinile 'n sîn. Spre aceasta au și căpătat nu preste mult o ocașiune bună, căci în o zi domniile lor Borembuce și Trajezigfritzik au dat știre orașului că să le trimită fără de amânare 100 vite de tăiat, 50 măji de slănină, 1000 de pâni, 12 burdufi de brânză și 200 vedre de vin.

Aiudeni erau deja așa de storsî în de-a le mănărei în cât numai cu mare greu au putut aduna cele cerute, dar când le-au încărcat pre căruțe, aude de aceasta Balica, iasă din ascunzătoarea lui, le răpește întreg transportul și o duce cu el în crepătura Turzii.

Ce să facă acum bieții Aiudeni? Puteau ei tot spune lui Trajezigfritzik că Balica li-a luat tot transportul, să meargă și să i-l iaie, acesta mâniat foc și pară și porni ostile spre Aiud jurând că va face cenușă din oraș și că va bea sânge în loc de vinul lor.

Bietul popor foarte spăriat acum; a îndeplini cererea era preste puțință, ear Trajezigfritzik și oardele sale erau pre Marosujvár și după cum a tractat cu satele ce i-au căzut în cale, putea și cei din Aiud să-și cugete că ce o să pătască?

Starea aceasta de groază nu are lucru nou pentru cei din Aiud; la vestea despre sosirea lobonților poporul și părăsi casăle, și ce avu mai scump și îngropa în pământ și pre sub stoguri, pre mueri, copii și bătrîni i-au trimis în munți, pre fete le-au adunat în beserica reformată, ear ei luând arma în mână au ocupat loc în curtea bisericiei, carea — pre cum se poate vedea și azi, era încunjurată cu un zid mare de piatră provăzut cu mai multe turnuri de apărare pre cari le-au fost redicat diferitele întruniri din loc, unul fu redicat de întrunirea cismașilor, altul de a toacilor al treilea de a cojocărilor, al patrulea de

a pelarilor, al cincolea de al aurarilor și a bumbarilar, al șesșlea era al faurilor, și a lăcătarilor. Aici era și lăzile înturnirilor și în vremuri grele aici se adunau formând paza fortăreței sante.

În fața acestora se afla colegiul, un edificiu mare cadrat, cu trei rădicături, în care ședeau 600 de studenți, o armată întreagă dacă era vorba de atac.

Cât ce-a ajuns la urechia studenților vestea în oraș se aprinsă singele în vinele tinerilor cari strigau «nu ne lăsăm, nu lăsăm orașul!» și a doua zi în oarele de chemie și fizică cu mare groază vezu dl Gerson că studenții se prezintă la prelegeri cu sabii și sulite și nici nu vreau să audă de alt-ceva decât că profesorii se-i conducă contra inamicilor.

Frumoasă pretensiune dela dl Gerson, că el să conducă precineva la bătălie.

— Dilectissimi, ați' nebunit dvoastră? — întreabă înspăimîntat — mergeți și beți «purgantes pectora succos!» Ajax sum eu, sau doar a turbat Achilles de voiți să mă duceți pre mine în bătălie? sau doar am crescut între voi myrmidoni de vă nutriți cu cugete așa de sângeroase? voi țineți sabie în mâna aceea, în a căror mână numai cartea a stătut, voi cari nu știati numai cânta, vă dați buzile strigatelor de luptă? pentru aceea vă am înzestrat cu atâta știință și înțelepciune, ca să cădeți loviți de spadele barbarilor, ca ori și care ostaș de rând care pentru aceea s'au născut ca să moară?

În decursul acestei vorbiri Gerson observă că chiar și Zetelaky ascunde sub toga sa ceva fringie, mâniându-se și mai și tare strigă!

— Încă și dta (când zicea el oarecui dta atunci era foarte mânios) ai armă în mână, s'a stricat oare mersul lumii? Mai pomenitu-sa oare cândva ca aleșii musșelor, locuitorii bercurilor sante, amicii Pierideilor să iae la mânăjarmă? Vorbeștel! Dta ești mare Istoric, spuno-mi un cas dacă știi?

Studentul necăjit în fino răspunde?

— Da, a fost, când învôțecii lui

Pan luând la mână bâta au bătut pre galii cari pustiau Heliconul.

Dl Gerson după-ce 'și căpăta respunsul deveni și mai furios și rădicându-și capul îi răspunde:

— Dar eu vă interzic a lua în mână arma, când cinsitul oras este chiar în pertractare de pace, ear dtale humanissime Zetelaky 'ți spun că nu-i de lipsă a răspunde la fie care întrebare. — Ear acum vă demând, ca în minutul acesta să depuneți toate armele jos, căci care ar cuteza a se opune acestui mandat în acest minut o să fie eschis din colegiu și până-i lume aici nu mai are loc!... Clarissimi domni jurați, trageți clopotul cel crepat!

Acest clopot suna numai atunci când cineva era eschis serbătorește din colegiu.

După vorbele rectorului urmă o tăcere mormintală întreruptă numai de sunetul dogit al clopotului. Tinerii cari mai înainte erau în stare a da față cu o ceată de trei ori a șa de mare, la vorba profesorului lor au depus ciuliți armele, clopotul înceată a mai suna, studenții se așează la locurile lor, luară la mână cărțile, dl profesor 'și luară la mână cartea și prelese mai departe cași când nu s'ar fi întemplat nimică până trecu oare sabiile și lăncile le adună pre căruță și le dusă la biserică unde le închisă în boltistră ca să nu le vadă nici cu ochii.

Preste noapte însă studenții venindu-și în ori din spaima ce-i-a cuprins în urma vorbelor rectorului, se înțelesară din nou și fiind că armele au fost conflictate, a doua zi au mers la țermurile Mureșului unde 's-au tăiat fiecare câte o bătă bună groasă, și ascunzindu-le sub toge le-au strecurat frumușel în colegiu unde le-au ascuns în lemnăria. Aceasta încă-i bună armă — ziceau ei — dacă-i purtată de mână bună.

Încă în aceeași zi a sosit lângă oraș Trajezigfritzig cu cele 3000 de lobonți ai sci, cinstitul oraș alesă pre primar, colegiul pre rector, ca să meargă în deputația înaintea lui.

— Trajzigfritzig primi deputația

călare, toți ceilalți erau pedestri afară de trei tunuri de lemn purtate de câte doi biboli despre cari nu erai sigur că oare dacă ai pușca cu ele cei de lângă ele rămâneau-ar întregi ori ba? mai aveau încă un tun de aramă a cărui gaură fu infundată, dar ei au desfumat-o așa că dacă voiai a pușca cu el, focul eșea pre gaură afară, ear plumbul rămânea în țeve nemișcat.

Oastea încă era foarte frumoasă: era chiar deamnă de titula ce purta, căci era culeasă din toate națiile țerii, era o ceată de români, maghiari, belgiani, marodeuri, rați și țigani, unul desculț și cu coif în cap, altul cu sabia legată preste cojoc, unul cu o pușcă mare dar fără cocș, dar toți erau cu mustețile tunsă ca să se poate deosebi dintre curuți în cas de lipsă și nevoie, căci aceia purtau pērul lung și mustata rēsucită. Cei mai mulți erau în opinci, numai aceia aveau cisme cari aveau ceva rang; aceia aveau și pintoni, dar după-ce de cai nice urmă, aceia nu lea serveau decât că la cas de fugă aveau în ce să împedeca.

Acestei oaste îi porunea Trajezig-fritzig, dar să nu credeți că și el era asemenea sfițicatei sale oștire: calul îi era de cea mai bună rasă englesă, el purta o cămașă țesută din cele mai fine zele de argint, asupra acesteia un dolman de barșon cu șinore de aur, în cap avea un coif frumos de aramă și mâna-i apărată de o mânășă de metal i-se răzima de o sabiă lată și oablă.

Fața-i urită și lată, trāsurile-i dure tradau însă că la acest lux nu a ajuns nice prin naștere nice prin merite, ba câte bucăți de veșminte vedeai pre el, pre fiecare era brodat alt monogram, dar pentru aceea el 'și aroga destul de mare fală șezēnd pre cal față de cei pre jos.

Vicemandatul sēu Borembucc, un sodal spātos de măcelar, cu fața spānă, părea a sē nēsui după putintă în aceea, ca să arete cât mai murdar; mantana-i de pele sclipca de murdărie și despre fața lui cu drept putea zice că altă apă nu atins'o decât din întâmplare . . . ploaia.

Armatura îi consta din un par pre

care 'l putea rēdica spre lovitură cu o singură mână.

Înaintea acestor conducători cinstiți sē prezentă deputația cea de doi, cu mare umilintă și cu pālă:ia 'n mână, în a căror onoare dl Gerson ținu o vorbire foarte frumoasă în limba latină.

Trajezigfritzig sē uită la Borembucc, acesta la el și cu toate că nu știeau nice o literă lătinește totuși sē arătau ca și cum ar pricepe totul.

— Am priceput ce-ai vorbit — zise dupăce observă că nu o sē mai vorbească dl. Gerson — cum te chiamă?

— Eu sum Gerson Szabó de Turda professor-rectorul einstitutului collegiu, soțul meu însă e prea onoratul jude al orașului.

— Dar domnul «czéhmeister» al cismașilor unde a rēmas?

— Nu a aflat cu cale a sē a mesteca între noi.

Barēmi că și acela ar fi trebuit să fie de față dupăce oștirea are trebuintă de 3000 părechi de cisme și acele trebue isprăvite în 3 zile, altcum jur pre sabia-m' strămoșască (furată cine știe de unde) că nice un cismaș nu rămâne viu pre fața pământului.

Așa cred mai mare rēmășag nime nu a făcut ca el.

Dl. Gerson plecându-și capul făcu loc judei care 'l agrăi în limba ungu-rească:

— Vom face cunoscut dorința escelenței tale maestrului și el va face tot ce-i va sta în putere; te rugăm însă în numele orașului întreg să binevoești a rămânea cu ostile-ți cinstite afară de oraș, căci deși avem noi cele mai bune păreri asupra ta, poporul prost totuși intru atăta sē teme de armată, în cât la auzirea vestei că vii, cu toții au fugit în munți, s'au închis în biserici; așa că chiar dacă ați intra în oraș nu veți găsi decât case goale, ear noauē ne-ați face imposibilă împlinirea dorinței voastre.

Trajezigfritzig șopti ceva lui Borembucc în urechea și cu un suris viclean zise:

Cinstiți sērvii! Fiecdeă vē temeți și

fiindcă nebuni fiind, ne voind nici noi ca lăsându-ve casele pustii, noi negăsind, pre nime 'n ele; deci morgând acasă și să spuneți poporului vostru că noi ne culegem de aici dacă oi să vină acasă, apoi mai cu seamă cu deosebire adevă numai de cât coale la o mie de pași de oraș ne facem castru; voi însă aprindeți în fereasta ficcării case ca să vedem că toți să fie acasă, dacă însă iasta ori ceea, pe din coace ori pe din colu, apoi veți vedea ori aceea una că!

Prin aceasta vorbire strălucită le făcu marele comandant cunoscut ultimatul și îi demisă îndărpt ear el cu oastea-i să așeză pre câmp făcându-și colibi din clăi de grâu.

Deputația rentoarsă făcu cunoscut locuitorilor că ficcare să meargă acasă și să pună lumină aprinsă în fereastă năsuindu-se că după putință să facă destul domnilor lobonții.

Așa a și fost, întrunirile s'au dus pre acasă; barbații și muerile s'au rentors de prin păduri și toată ziua au fert și fript pre seama lobonților, numai fetele s'au rugat în frunte cu Clara că pre ele în noaptea aceea să le mai lasă încă în biserică cea ce li-au și conceu.

Noaptea era frumoasă, lună dalbă lumina, fruntașii orașului durmeau în paturile moi mulțamiți în gândul că cât de bine au delăturat năpastia de pre capul orașului; trei sute și cincizeci de fete curate dârmea la umbra bisericei sante, când Clara visă că oare cine îi spune să nu doarmă ei să se urce în turn.

Așa somnuroasă se sui în turnul unde era așezat clopotul de 52 măzi a eclesiei și uitându-se pre fereasta mare i-se păru că vede colu 'n departare ceva ceată neagră apropiindu-se de oraș și nu preste mult văzu că aceea e o ceată mare de oameni carea se apropia de oraș căci coaslele și lăncile selipeau la lumina lunei.

De-odată pricepu totul: lobonții numai atâta au așteptat, ca poporul să se culce ficcare liniștit cu atât mai bine să poată a-i măcelări... Clara nu voi

a perde nice un minut, nu a mers în dărpt în biserică ei pătrunsă de euge-tul mântuirii se acată de funia clopotului gigantic ca trăgându-l să dea semn orașului întreg.

Brațul fetei era slăbuț, dar pericolul ce se apropia îi da putere mare atârându-se cu toată puterea mișcă clopotul pre care între alte împrejurări abea 'l trăgeau doi bărbați, și înainte de ce ar fi ceata la oraș sună puternic clopotul preste tot satul și cât bați doauă toți erau în picioare și par' că erau înțeleși, femeile și bătrini se refugiară în pădure ear' barbații între turnurile de apărare a bisericei așa că când au ajuns lobonții în oraș earăși au aflat totul.

Trajzigfritzig se infuria grozav vându-se înșelat așa de cumplit și dădu ordin că în 12 locuri să aprindă orașul.

Dar abia au luat pară câte o casă când dădu Dzeu o ploaie ca și aceea, că tot focul se stinsă: lobonții suduieau pre Dzeu și dracul pentru aceasta.

În zori de zi earăși esiră înaintea lui judele cu dl. rector. Comandantul nice că-i lăsa să vorbească, ei făcându-le împutări, că toți sunt oameni falși se jură că cu cele patru tunuri ale sale o să facă prav și țernă din oraș, pre oameni îi va ucide ear fetele o să le împartă între cătane — de nu-i vor da afară pre acela care a tras clopotul.

— Acea fu chiar fica mea eşcelenție, răspuse Gerson, dar dacă prin viața ei pot să mântuesc orașul, și-o dau bucuros, mă rog însă că mai întâi să-mi tai mie capul ca să nu ved cu ochii nefericirea ei.

Aceasta grația o vei căpăta! cu aceasta ordine ca cete întră în oraș. El șzând falos în șea și dădu frânele în mâna judeului și așa se lăsa condus de-a lungul stradelor, ear Borembuk se sui în spatele dlui Gerson și așa 'l facu să'l ducă până 'n piaț adiându-l din când în când cu câte un pintin.

Studentii toate aceste le-au văzut, căci conductul chiar înaintea lor s'a oprit dar nu puteau oși căci erau închisi ear choia de la poartă eră la dl Gerson în jeb.

Mai târziu și aceea trebuia să vadă, cum scot pre Clara moartă de jumătate o predau lui Trajzigfritzig care o rădica în șea.

Dar aceasta fu prea mult.

— Pre toți îi omor eu singur — urlă Zetelaky și sbură pre trepte 'n jos, după el Aron și după el ceilalți toți — cât bați doauă fu rădicată poarta din țini și ca un roi de albine au năvalit ștudenții asupra lobonților de lângă biserică.

Nu aveau altă armă decât băte de răchită, dar până când puștile cu feștile a lobonților erau nefolosivere în urma ploiei, până atunci băta în mâna studenților o purtă mânia și furia eruptă cu puterea înzăcătită. Într'un moment au fost lobonții la părete și cismașii de sus începură a turna la petrii asupra lor.

Cei doi comandanți văzând că nu-i glumă, au întors spatele câmpului de luptă și au început la fugă. Trajzigfritzig cuprinsă fetița căzută pradă uimit de frumseța aceleia. Borembuc luă de guler pre dl Gerson începând a fugi cât putea mai repede.

Mai repede decât ar putea omul spune era împrăștiată oastea lobonților în toate părțile, cei doi comandanți abia cu vre-o trei zeci de inși lângă ei au luat drumul către Felvincz urmăriți de o ceata de ștudenți cari sufuleați până 'n cot învârtteau bătele lor de răchită ear acățându-și togele la brâu cu ajutorul bătelor săreau sărituri mai alteum ca caii englezești.

Dar ambe cotele scadeau pe încetul așa ca la urmă — deși calca dintre fugari și persecutatori scădea mereu — au rămas înainte numai Trajzigfritzig și Borembuc ear îndrăpțitul lor Aron și Iosif. Dintre fugari cel dintâi mergea călare, dar calul slăbi tare sub greutatea dublă și când au ajuns la părăușul amintit au văzut că nu pot merge mai departe căci povoiul a fost dus podul ear apa era foarte mare!

— Ei bre! Lobonțule, aici ai dat de capătul lumii, strigă Aron ajungând pre unul.

Borembuc văzând că aici trebuie să se oprească lăsă pre dl. Gerson de guler și luând la mână parul, așa 'l aruncă spre Aron încât de nu sarea la o parte era la moment ucis; dar acesta încă nu durmea ci cu băta lui așa-i măsură 'n cap încât băta i-să 'n doi, ear capul lobonțului se umflă ca o pâne. Aceasta însă par' că nu lui i-ar fi sunat lovitura să aruncă asupra lui Aron și vóia-i smulge din mână băta, dar acesta o ține bine și așa trăgându-se unul pe altul s'au luptat până când ambii s'au ostenit, când apoi se uită unul în ochii celuilalt.

Na diece! ai căzut în mână de om; știi tu cine te-o prins acum? Eu sum: Bo—rem—buk.

— Dar al meu nume e și mai totonat ca al tău eu sum Ka—ras—siay!

— Karassiy! strigă Borembuc și smuciudur căzură ambi în părău așa că apa se rădica sus asupra capurilor lor.

Întru aceasta Iosif încă a ajuns pre răpitoriul Clarei; călărețul văzând că nu-i scăpare, se cobori depre cal și trăgându-și sabia se îndreptă asupra lui Iosif care se apropia de el cu furie ne mai pomenită.

— Du-te acasă de sugi țită, mucosule! strigă cătră tinerul fără mușteată, sau vrei să-ți tai mânil și picioarele?

Zetelaky nu-i răspuse ci scuihind în palmă apucă țapen băta și se apropia de comandantul înbrăcat în fer.

— Ei dar nu te culegi depre aici? urlă infuriat și să aruncă cu sabia asupra lui. Dar în mână lui Iosif făcu o roată băta și cu un capăt așa-i lovi sabia, încât sună, ear cu cea-alaltă mi'l lovi în coif de zirnăia.

Și clerul i-s'a tremurat de lovitură, oerca cu ochii jur în prejor că oare cine l'a lovit? Dar nu trebui să'l caute mult, căci Iosif prinzind băta cu ambe mânil așa mi-l tăia preste mijloc încât cele numai se lungi pe pământ scăpând sabia din mână; cu ochiul sticlind se năsuoa să ajungă la calul să cúa eo pre Zetelaky 'l aduse în perplesitatea, că oare

nu cumva are gânduri de a-i ucide iubita ce era legată și amestecată pre cal, din care cauză el sări la acela și cu o singură lovitură l' ucisă.

Numai acum avu timp a se uita în jur după colegii lui. Aceia toți au ramas numai aripa unei togă acătată în un spin arăta că și acolo jos este oare cine. Îndată fugi acolo și de togă trasă afară pre Aron care cum știm a fost căzut în apă. Încă și atunci era încăerați cu Borembuc deși acēsta era deja mort numai ștudentul mai trăia.

Întru aceia cu ajutoru dlui Gerson au udat cu apă fața palidă a Clarei aducându-o la sine cu vorbe frumoase și după aceea toți patru înghenunchind au mulțămît lui Dzeu că-i-a eliberatu de năpastă.

Cele doauă bâte de răchită, cu care au învins pre inimicii întru aducerea

aminte le-au împlântat în alvia părăului și dl Gerson le dădu atât lor cât și iubirei înfocate a lui Iosif binecuvîntaroc și așa nu trebui de aici încolo să se mai uite cu ochianul după Clara.

Și dela întemplantarea aceasta au trecut o sută și cinci zeci de ani și răchitele cele doauă în fiecare an înverzesce pre malul părăuașului. Mai de mult colegiul a clădit o sală de petrecere la răchiti unde eșeau în zile frumoase de vară ștudentii povestindu-și unii altora povestea despre cele doauă răchiti și cântând că

Cea mai mare fortăreață
În a noastră grea viață
Este bunul Dumnezeu
Care ne-a ferit de rău.

Trad. I. C. Popu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj ULTIMUL RIPORT.

Așadară că D-Voastră luați fără ori-ce frică în mână foile ilustrate.

Nu luați-mă rog în nume de fuduliă aristoaratică din partea mea, că cași ziuarist cu 32 de coloane pre zi desconsider bieteles foi ilustrate, ce apar odată pre săptămână. Memoriile mai multor istorii sguduitoare m'au învățat să desprețuesce toate foile ilustrate săptămânaric:

În a căror inimă se poate escita pis-mă adevărată, când vede, că se târăește pe eșafod frumosul, bunul și adevărul, — acelora le spun eu istoria aceasta.

Stradele capitalei erau spălate de ploaia din Septemvrie. Erau îngrijați pentru sesonul de alergări de cai din Urbea-Teresiei. În Urbea lui Leopold ici-coale se auzia câte-o vorbă scăpătată despre zilele sesonului viitor. În propelării pluteau numai indivizi visători și cu anime desperate, cu poesile lui Ossian în mâni, în cari poetul po pământul etern neguros a Mărei-nordice preste stinci sēlbatice

viforul de'mpreună își rēsună cāntecul sēu în noaptea biformă.

Atunci s'au nimerit în capitală juristul Amar Mateiu dela Ehbida. Pe drum era pari să dărime cupeul de clasa a III. măreța însuflețire din pieptul sēu tinēr. Da, el simțea că călătorește spre un viitor foarte splendid cu biletul sēu propriu de clasa a III. Avea un trecut frumos inapoia sa și în buzunar pe un papir, că la altul îi era destul pentru che-peneag, se putea citi pe el: Amar Mateiu se declară matur. Subscris încă ora, toți erau bărbați înțelepți și învățați, a căror nume era acolo.

Dar despre aceasta încă nu știu în Budapeșta. Nici nu se tradează că numai acuma au făcut maturitatea. Căci doară pre el îl țin bărbat înaintat și serios aici. Căci e cu neputință să nu fi cetit articolii sei, din Gazeta de Ehbida, cari toți au produs unul cași altul efect și sonsație. Dar el are «nume.» Înaintea lui Amar Matoiu se deschid ușile cercuri-

lor literarie. Mai de aproape va face cunoștințe cu Jókai. Ma și bruderșaft încă va bea cu dînsul. Ei vor bea bruderșaft! S'a înfocat de marea însuflețire și trenul s'oprește în gară.

S'coboară și s'pierde prin uliți. A compenit în continuu la care redacție se meargă prima oară. În fine s'decide, c'a merge la «Budapesti Hirlap». După multe întrebări a dat de strada-pălăriei. Cu totul a fost îndestulit cu arangiarea. În parteră administrația, în etagiu redacția. Cu conștiința superbă pășeste sus pe drepte. Întră, cearcă pre redactorul, un domn înalt cu musteață roșie, care cu multă strădanie denumăra papirul, îi arată că încătrău este redactorul.

— Căci eu sum Amar Mateiu — risă cu ambițiune tinerul.

— Bine, Iosif de Acru, — răspunsă domnul nici căutând în sus — acolo e redactorul.

— Acela desigur scrie despre ceva hoțomăniă, cugetă tinerul nostru, e numai un riporter, erou fără nume, care nu urmărește cu atențiune mișcările literare. — Și căuta cu compatimire spre domnul sirguincios.

Bate la redactorul.

— Întră.

— Eu sum Amar Mateiu.

— Poștești ocupē loc. Cu ce-ți put em servi?

— Eu sum Amar Mateiu — zisē de nou mirându-sē.

Sună telefonul.

— Pardon! Aude! Cine vorbește?

— Tipografia!

— Ce poștești?

— Mē rog în manuseri stă, că Minervă a sărit din capul lui Joe. Nui croare aceasta?

— Nițel e cam serios, dar culegeți numai.

Desunare.

— Stau la dispoziție.

— Numele meu e Amar Mateiu.

— Am auzit deja. Ce poștești?

— Cred, că-mi este cunoscut numele.

— Spre cea mai mare părere de rău, acum îl aud prima-oară. Ce poștești? N'avem timp.

Tinerul s'a redicat. A părăsit. cu indignare redacția. După zece minute l'a și uitat, că a fost acolo.

Vre-o câteva foi a mai probat încă pân' la amiază. Probabil scena aceasta s'a petrecut cu puține schimbări. Și cu cugetul acela s'a dus la prânz că pre dînsul nu-l cunosc.

După amiază ear s'au pornit și cu aceea a început, că nu l'ar primi de ziuarist?

— Cum te chiamă?

— Cu multă teamă zise: Amar Mateiu.

— E nume necunoscut. Ce-ai învățat?

— Opt gimnasia, mē rog.

— Nu aceasta precep, ci ceva înțeles: franțuzește, anglezește, stenografia?

— Până acum, zōu, am trăit, cu litere și vorbe ungurești. În Ebhida numai un vighet depravat a vorbit nemțește, și acela numai cu sine însuși. Apoi încă și aceea s'a adevărit că nu-i noamț, ci nebun. L'au și dus la Câmpul-lui-Leopold.

— Ne pare foarte rău, nu te putem întrebuința.

Tot așa a mers aceasta și a doaua, și a treia zi Amar Mateiu întru adevăr avu viață tristă. Odată odată vine față în față cu un domn blând la față și cărunț la barbă. Oamenii șoptesc Jókai! Amar Mateiu caută supărat la el. Visurile sale cele frumoase!

S'a întâmplat că prin placate a cetit, că s'infîințază o foaiă noauă ilustrată. — Mē duc la redacție, cugetă Amar Mateiu. Și s'a dus. Și în chilia aceea umedă care s' mândrea cu firma «Redacției», l'au primit cu 20 floreri pe lună, ca să scrie text la ilustrațiilo din foaiă.

Tinerul l'au primit ofertul cu desperare, dar sufletul s'eu era profund decis, că va scrie el la ilustrații text așa de frumos și de genial, în cât l' vor cunoaște apoi pe el.

Dar soartea idealurilor pre pământ e foarte compatibilă.

Amar Mateiu s'ă aşază la masă şi aşteptă ilustraţia la care va scrie el text. S'ă şi presintă un băiat culegător spinte-cat şi hâros.

— Aduc ilustraţia! — găngăveşte.

— Adă-o 'ncoace! — zice tînărul excitat.

Amar Mateiu caută la papirul mănjit. S'ă scoală, merge cu el la fereastră. Încă tot nu şti ce-i aceea. Redactorului nu i grăeşte, să teme, că la numi neghiob Ei în fine s'ă vede a fi ceva jucăria. Să scriem despre linişte ceva, cam aşa :

O sântă singuritate, ce atrăgătorie e liniştea aceasta s'ărbătorească. Cum mi-s'ă doreşte inima după un loc aşa de lin şi plăcut. Mai că vedem, cum s'ă umple în locul acesta inima oamenilor, căci este oare ceva mai frumoasă recompensă pentru nisuiţele oamenilor, decât a s'ă odihni în locul acest plăcut

A scris, şi într'altă zi a apărut sub ilustraţia, dar ilustraţia reprezenta un nebun, cum s'ă s'ăvîrcoţeste în cruşa sa.

Lovitura i-a mai luat minţile lui Amar Mateiu. Nici nu a cutezat a merge în Redacţia. Însă redactorul l'a prins pe stradă :

— Frumos! Iubite amice. D'Ta mi-ai făcut reputaţia foaiei mele. Duminica vom fi în toate foile umoristice. Ce mai reklam! Ce mai reklam! Vină la un capuciner, plăteşe. Şi i-au meliorat plata cu 5 floreni.

Aceasta a fost în viaţa sa ultima rază, odată a strălucit cătră d'nsul raza interesării, apoi a s'ăfîntit. A devenit diurnist liniştit, ear soara scriea text lângă ilustraţiei. Acuma ştie vedea şi din tipariul deform ilustraţia. Deşi ochii i-s'ău stricat mult de-atuncia.

Odată apoi s'a îndemplat că Mateiu a scris dispoziţia sa sub o ilustraţia a unei foto visătorie, cam aşa :

Flori i-am dat
Şi eu, şi ea.
Şi ce mi-a dat
În carte am primat
Şi eu, şi ea.
Mult noi ne-am plăcut,
Deşi ne-am plăcut,
Uitaţi ne-am făcut
Şi ea, şi eu.

Nici decum n'a fost drept versul. Nici decum. Dar Amar Mateiu e în dispoziţia poetică.

Cusătoaria aceea lungăreaţă la obraz i-a răpit inima, care locuia acolo vis-avis de d'nsul în ogradă. Ce le-a stat în cale? Au devenit o părechia.

Apoi au trăit vieată fericită şi negomotoasă. Câte odată însă crumpea din domnul Amar sângele tineresc, şi-apoi atunci s'ă r'efuina căte, cu un floren ţinut în secret. Dară cum? Aceasta i-a fost pierirea.

C'o minciună blândă sta 'nainte atunci, că adică el are însărcinări ponderoase ziuaristice din oficiu, şi trebue să scrie înştiinţări şi raporturi. Muieruşca credea în voarba Lună, până când apoi odată bunul domn s'a mestecat într'o cutare societatea bună, şi inspirat niţel a venit acasă fără cabat de iarnă. S'a lămurit numai decât totul, şi raportul s'a oprit pentru tot-de-a-una

Aceasta a fost ultima flamare a geniului s'eu. Flama s'a st'ens în mocirlă. Şi-a urmat întunecimea.

(Trad. din ungurăşte.)

Iosif Hamvas.

DOINE POPORALE.

I.

Bade pentru ochi tăi
M'au urît părinții mei,
Bade pentru domniata
M'a urît și maica ta.

La fântână
Nu mă mână
La prilaz
Nu 'mi dă răgaz,
Caută bade să te las.

Lasă-mă mândruță zău,
Că ție ți-a păre rău,
Că-i ședea cu ziua 'n prag
Cu firuțul tras 'n ac,
Nici vei coase, nici mânca
Fără i plânge, suspina.
După mine te-i uita
Dor mi-i vede undeva
Ori pre mine ori urmuța,
Și ți-i rumpe anima,
Da și tu să maica ta.

Cătu-i satul de mereu
Nui draguț mândru c'al meu,
Că înalt ca și o cucută
La și-n cunoaște dintr'o sută.
Și-i nalt ca și o trestia,
La-și cunoaște dintr'o miă.
La obraz ca rujele
La buze ca frunzele;
La obraz picat cu sânge
Când 'l ved anima-mi plânge.

II.

Pre din sus de cea gradină
Merge-o copilă străină,
De mână ținându-se,
Din gură muștrându-se:
Lasă-mă bade de mână,

Să m'arunc 'n cea gradină
Să smulg două trei mladițe,
Să-ți fac verde cununiță,
Cununiță de turtiță,
Mestecată cu trifoiu
Să mai vii bade la noi.

Vină bade de-i veni
Că nu te mai pot dorii
Că dorindu-te pre tine.
N'a remas inima 'n mine.

Vină bade serile,
Să-ți aud muștrările,
Ce ți-le fac tetele,
Că ți 'su dragi nevestele!
Bine ști cine-i cu mințe
Că mie nu mi's urite
Bine ști cine pricepe
Ca mie nu mi de fete
Ca și lupului de iede.
Și mie nu-mi de ele
Ca și lupului de miele
Cari 'su albe ochițele.

Zis'a badea ca veni
Dacă luna-a răsări,
Ies afară luna-i bine
Ved că badea nu mai vine,
Ies afară luna-i sus;
Badea-a venit și s'a dus —
Ies afară luna-i jos;
Badea-a venit și s'a 'ntors.

Dacă-am văzut că nu vii,
Pus'am dorul căpătăi
Și cu jele mă 'nvălii,
Doamne rău mă hodinii,
De s'ar hodini măta,
Nu mai bine fără așa.

Vină măi, bade la noi

Într'o zi de noauă ori,
De ți-a păre bade mult,
Ți-oiu spune și mai pe scurt
Vină numa-odată 'n zi,
Când soarele a răsări
Și te du când a sfinți.

Vine dorul și me 'ntreaba
Ce mi-'su tînără și slabă?
Stăi dorule ca ți-oiu spune
Că m'a mâncat multe 'n lume,
Dar tot rele și nu bune.

III.

Păresit'am părăsit
Satul meu cu foc iubit,
Unde am copilărit
Și înainte de plecare,
Am simțit durere mare,
Căci măicuța maica mea
Asta dată nu plânga;
Nu vedeam pre lînga mine,
Versând lacrimi și suspine
Nu mă petrecu la poartă,
Căci iubita era moartă,
Și la cintirim 'n vale
Dusu m'am 'n sin cu jale
Și-am îmbrătoșat oftând
Crucea ei dela mormânt.

Și-am plecat, plecat în lume
Chinul stă să me sugrume,
Căci n'aveam maicuța care
Să mă plîngă la plecare.

Și-oiu umbla cât oi umbla
Eu aici m'oi înturnă
Și voi sărută plîngând
Crucea ei dela mormânt.

IV.

Oh amar și grea durere
Jele fără mîngaiere.

Și-o plîngere necurmăte
Lacrămi părae înfocate.
Că azi moarte mă desparte
Și mă duce 'n altă parte,
Pre o cale ne umblată,
Unde n'am fost nici odată.
Nu știu la rēu nici la bine
Cum va vrea Domnul cu mine;
Trupul 'n mormēt îmi pune
Și soarele îmi apune,
Că acolo în vecie,
Într'un tunerec să fie —
Ci vino tată acuma
Vino prea dorită muma,
Veniți frați și sorioare
Veniți rude doritoare.

Oh, vino mă rog și ție
Prea iubita mea soție,
Și veniți prietini cu toții
Se petreceți ciasul morții,
Și-mi dați acum fie care
Cea din urmă sērutare
Că de-acuma înainte
Nu voiu mai grăi cuvinte,
Nici voiu umbla împreună
Cum m'ați văzut tot dea-ună; —
Că mă duc unde m'a șteaptă
La judecata cea dreaptă,
Ca să-mi lieu bune s'au rele,
După păcatele mele.
Ci mă rogu voauă ferbinte
Aduceți-ve aminte,
Și vă rugați cu tot omul
Pentru mine cătră Domnul,
Ca să nu mă rēnduească,
Unde să mă muncească,
Ci o haină să-mi lumineză
Și în raiu să mă așeze.

V.

Frunză verde cărăjeale
Amar de zilele mele,

C'am fost orb făr de vedere
 Când mi-am fost luat muiere
 Am lacomit la avere
 O luai făr' de plăcere,
 O lua-i strigoaică 'n lume
 Să 'mi aducă bani 'n sume
 Si-acum seracul de mine
 Dênsa stă să-mă sugrume.

N'am nici o zi cu pace
 Căci tot latră numai tace,
 Nimic pre lume nu-i place
 Caut să răbd că n'am-ce face
 Torăște caș-o moară
 Pre minută și pre oară:
 Că m'o adus bani cu vasul
 Tot de asta-mi taiă nasul.
 Estea încă toate or' trece
 Le-aș răbda cu sânge rece,
 De ar fi bară-mi frumoasă,
 Vro ființă drăgostoasă,
 Ei dar chiar ca un Essopu,
 Schilava câtă-i un snop
 Fața ei de-o privești
 Ca un șoarece te îngrozești;
 Și de-o vezi numai rîzind
 S'au chiar numai surizind
 Stai să fugi și să-ți fasi cruce
 Că te temi să nu te mân-ci.

Vas. Budurlean.

ÎNȘTIINȚARE.

Cu numărul de față să începe
 anul al IV-lea din viața Revistei
 «Ungaria.»

Ungaria pe an 6 florini.
 Pe jumătate de an 3 florini.

Pentru România și străinătate:

Pe an 20 franci.
 Pe $\frac{1}{2}$ an 10 franci.

Preoților și învățătorilor sâraci
 Ungaria se va trimite pe an pen-
 tru 3 fl.

Toți cei ce ne vor trimite
 doine, balade, proverbe, chiuituri,
 datine și moravuri populare, Un-
 garia o vor primi în cinste.

Administrațiunea.

Kérelem.

A jelen számmal az Ungaria IV.
 évfolyama kezdődik. Irányunk ismerte-
 tes, felkérjük előfizetőinket az előfi-
 zetések megújításával ezen iránynak
 a bizalmat megadni.

Az Ungaria irányában, terjedel-
 mében és megjelenési idejében válto-
 zás nem fog beállni.

Előfizetés egy évre 6 frt.

fél „ 3 „

évi és kézirat alólirt czimre
 (K.-Monostor-utcza 13. sz.) küldendő.

UNGARIA szerkesztősége.

Községek, szegénysorsu lelké-
 zek és tanítók az Ungariát félárban
 (évi 3 frt) kapják.

KIADÓHIVATAL.

Cuprinsul: Scrisori deschise către V.
 A. Urechea, președintele Ligei culturale.
 — Istoria Ardealului și alui Mihaiu vodă
 (Viteazul) — Supliment la etnografia
 Asici și a Europei ostice din secolul al
 IX-lea și al X-lea — Din trecutul slavi-
 lor. (Fine.) — Cuvintele împrumtate de
 limba maghiară. — Higiena copilului.
 — Cele două răchiti de la Aiud — Ul-
 timul raport. — Doince populare. — În-
 științare.